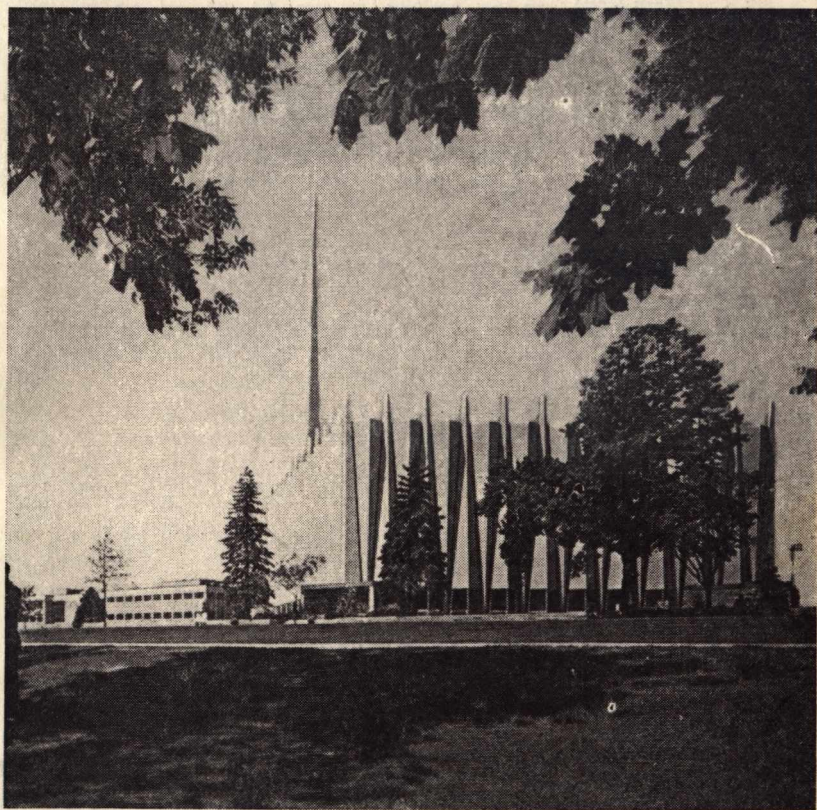

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XLIII. ÉVF. 1. SZÁM

1968. JANUÁR

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Összebb az egy úton (D. Káldy Zoltán) — — — — — 1

TANULMÁNYOK

Jézus igéje és a szociális világ (A Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottságának munkatételei) — — — — — 4
 Keresztyén felelősségünk és az új mechanizmus (Dóka Zoltán) 12
 „Keresztyén ateizmus” Amerikában — — — — — 22
 Az „Isten halála teológia” az Egyesült Államokban (William Hamilton) — — — — — 22
 Értékelés néhány szóval (Dr. Pröhle Károly) — — — — — 26

SZEMLE

Az egyházak és a „harmadik világ” (Schreiner Vilmos) — — 28
 Prédikálásunk ótestamentumi textusok alapján (Hafenscher Károly) — — — — — 30
 Élet szabad formákban (Schreiner Vilmos) — — — — — 32
 A 2. vatikáni zsinat ekkleziológiájáról (ifj. Harmati Béla) — 35

FÓRUM

Együtt (Szerkesztő) — — — — — 38
 Lelkipásztori szolgálatunk (Selmeczi János) — — — — — 38

KRÓNIKA

Az élet szolgálatában — A Magyar Rádióban 1967. november 19-én elhangzott igehirdetés (Dr. Pröhle Károly) — — 44

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Böjt 1. vasárnap (Kovács Pál) — — — — — 48
 Böjt 2. vasárnapja (Takács János) — — — — — 51
 Böjt 3. vasárnapja (Missura Tibor) — — — — — 54
 Böjt 4. vasárnapja (Bárdossy Tibor) — — — — — 57
 Böjt 5. vasárnapja (Tarjáni Gyula) — — — — — 61

Címlapon

Gustavus Adolphus College St. Peter, Minnesota, ahol a Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottsága ülésezett 1967. július 22—29-ig

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Pröhle Károly

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 12,— forint, fél évre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Csekkszám: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

670.4899/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre

Index szám: 26 451

Csendben Isten előtt

Összebb az egy úton

Az 1968. esztendő még a megszokottnál is több munkát hoz az egyház vezetői, de ezen túlmenőleg a teológiai profeszszorok, a lelkészek, sőt a gyülekezetek presbitériumai számára is. Ebben az esztendőben is — mint eddig is — végeznünk kell az igehirdetés szent szolgálatát, de olyan igehirdetését, amelyben az evangéliumot szembesítjük azokkal a problémákkal, amelyek az emberekben és az emberek körül vannak. Végeznünk kell lankadatlan szorgalommal a diakónia szolgálatát gyülekezeteinkben, intézményeinkben, de ezen túl világviszonylatban is (béke, szociális igazságosság, a kenyér igazságos elosztása stb.). Mindezek olyan munkák, amelyeket eddig is végeztünk és amelyeket az eddiginél is jobban kell végeznünk.

A megszokott munkán kívül egész egyházunk számára nagy feladatot jelent az 1968. esztendő azért, mert határponthoz jutunk el az egyház és állam között 1948-ban kötött Egyezmény vonatkozásában. Ennek az Egyezménynek anyagi tételei az év végén lejárnak. Elvileg eljutunk egy olyan időponthoz, amelyben a Magyarországi Evangélikus Egyháznak anyagilag teljesen a saját lábára kellene állnia. Függetlenül attól, hogy 1968 végén az állam részéről milyen döntés születik ebben a kérdésben, az egyház vezetőinek és a gyülekezeteknek komolyan végig kell gondolniuk az egyház anyagi problémáit. Mivel államunk az Egyezményben vállalt kötelezettségén messze túlmenően folyósította az elmúlt években is az állami segílyt és mivel külföldi hittestvéreink is jelentős összegeket adományoztak egyházi épületeink renoválására és új épületek építésére, sok lelkészben és presbitériumban az a tévhit terjedt el, hogy „ez most már mindig így lesz”. Anyagi problémáinkkal összefüggésben nagy feladat előttünk a nyugdíjak rendezése. Mindezen túlmenően az állammal kötött Egyezmény 20. évfordulója jó alkalom arra, hogy elvi síkon is végiggondoljuk azokat a szempontokat, amelyek irányítani fognak bennünket a le-

fektetett alapokon a következő években az állam és egyház viszonylatában. Mindez nagy körültekintést, alaposágot, bátorságot, tisztánlátást igénylő munka.

Az egyházközi kapcsolatok vonalán az 1968. esztendő nagy eseményeket hoz. Március végén lesz a Keresztyén Békekonferencia által rendezendő Keresztyén Béke-Világnagygyűlés Prágában. Júliusban lesz az Egyházak Világtanácsa Nagygyűlése Uppsalában. Április második felében pedig Magyarországi Evangélikus Egyházunk látja vendégül a Lutheránus Világszövetség Európai Kisebbségi Konferenciáját Budapesten. Ezek a világkonferenciák, az azokon való részvétel és az azokra való felkészülés rendkívül sok és több vonatkozásban nehéz munkát igényel. Nem elég néhány embernek ezeken a területeken erőfeszítéseket tennie, szinte az egész egyházunknak — és benne a lelkészeknek külön is — szorgalmas és elmélyülő munkát kell végezniük, ha azt akarjuk, hogy a világkonferenciákon való részvételünk ne csak formai legyen, hanem valóban elvégezzük azokon szolgálatunkat, a nekünk adott táalentumok szerint.

Ezeket a munkákat Magyarországi Evangélikus Egyházunkban csak akkor tudjuk eredményesen elvégezni, ha elsősorban a lelkészek zárkóznak „összebb” és ingadozás nélkül mennek együtt azon az úton, amelyre Isten a mi történelmi körülményeink között elhívott bennünket. Ennek az útnak „köveit” hosszú teológiai eszmélkedések során az elmúlt 20 esztendőben már leraktuk. A Lelkeszi Munkaközösségekben, az Országos Teológiai Konferenciákon és más alkalmakon nagy vonalaiban és részleteiben megvitattuk ennek az útnak teológiai, egyházpolitikai és politikai aspektusait. Az Országos Teológiai Konferenciákon mindenkinek bőven volt alkalma a véleménynyilvánításra, a kritikára, utunk „köveinek” lerakására. Bátran elmondhatjuk, hogy a magyarországi evangélikus egyház lelkészeinek túlnyomó többsége nemcsak egyetért elvileg ennek az útnak az irányával és részleteivel, hanem gyakorlatilag is a vasárnapi és hétköznapi munkában egyaránt ezen az úton ténylegesen jár.

Ezen az „egy úton járást” kell az 1968. esztendőben erősíteniünk, segíteniünk és tudatosítanunk. Az előttünk álló feladatok jó megoldása érdekében többé már nem engedhetjük meg magunknak azt a „luxust”, hogy akár az egyház vezetőségén belül különböző teológiai, egyházpolitikai és politikai irányok viaskodjanak egymással, akár akadjanak lelkészek, akik helytelen teológiai és egyházpolitikai magatartásukkal nehezít-

sék és keresztezzék az „egy úton járásunkat”. Azon nem lehet csodálkoznunk, hogy a második világháború után új helyzetbe került egyházunk útjának iránya és „járása” tekintetében többféle elgondolás vetődött fel. Ezeket az elgondolásokat meghatározta és színezte a különböző irányú teológiák, kegyességi típusok, a politikai beállítottság és a jövőnek különbözőképpen való elképzelése éppen a teológiai és politikai beállítottság szerint. Az elmúlt 20 esztendőben azonban nem egyszerűen az idő, hanem az Isten mérlegén bizonyult számos teológiai és politikai elgondolás nagyon is könnyűnek, egyértelműen rossznak és az egyház számára károsnak. Végleg itt az ideje annak, hogy akik egy-egy ilyen téves nézetet képviseltek (és pedig nemcsak politikailag, hanem teológiailag is!), ezeket a „nézeteket” szélnek eresszék és ők maguk is rálépjenek arra az útra, amelynek teológiai és egyházpoltikai kimunkálását ugyan nem segítették, de amely út számukra is az egyetlen lehetőség arra, hogy szolgálatukat jól töltsék be a mi időnkben. Tudom, hogy olyan embereknek, akiknek elképzelése és „konceptiója” megbukott, nem könnyű önmagukat feladni, tévedésüket elismerni és a mások által munkált útra lépni. Mégis, akik ezt az új utat munkálták, tudnak annyira szeretni, hogy a lehetőséget megadják erre az útra való rálépésre és segítik is azt.

A közös út járása természetesen nem jelenti azt, hogy ne kellene mindig tekintettel lennünk egymás karizmáira, adottságaira, egyéni „színeire”, mindaddig, amíg ezek a karizmák és színek az egész egyház szolgálatát segítik és nem valami „szektás” elképzelések „színek” helyett.

„Összebb” kell tehát zárkóznunk azon az úton, amelyet szent meggyőződésünk szerint az Isten jelölt ki számunkra. Aki ezen az úton még mindig ellentétet szít, akár az egyház vezetőségén belül, akár a lelkészi karon belül, aki továbbra is a „hitelrontást”, a „suttogást és susárlást” tartja feladatának és aki még mindig azzal van elfoglalva, hogy külföldi hittestvéreinket egyházunk szolgálatáról, helyzetéről tendenciózusan és hamisan tájékoztassa, azokat maguknak a lelkészeknek kell kivetniük maguk közül. Ha egy organizmus egészséges, hosszú ideig nem tűrheti meg, hogy valaki vagy valami ennek az organizmusnak az egészségét rontsa, kockáztassa és veszélyeztesse.

Ebben a vonatkozásban is el kell mondanunk, amit Pál önmagára nézve mondott: „amelyek hátam mögött vannak elefelejtven, azoknak pedig, amelyek előttem vannak nekik dőlven...”.

Dr. Káldy Zoltán

Tanulmányok

Jézus igéje és a szociális világ

A Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottságának munkatételei

A Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottsága ezeket a munkatételeket St. Peterben (Minnesota, USA) a Gustavus Adolphus College-ben, 1967. június 22—29-ig artott ülésén elfogadta. A tételek két előadássorozatról folytatott megbeszélésekből adódtak. Az egyik előadássorozat témája volt: „A munka és a hivatás” (Gustav Wingren, Svédország; Arthus L. Johnson, USA; Manas Buthelezi, Dél-Afrika; a másiké pedig: „A Hegyibeszéd antitezisei — törvény és eszhatológia” (John H. Elliott, USA; Nils A. Dahl, USA; Leonhard Goppelt, Németország). Ezeket a munkatételeket folytatólagos dokumentumnak kell tekinteni az elmúlt évben „A két birodalom és Krisztus uralma” címen kidolgozott munkatételekhez.* A bizottság reméli, hogy ezeket a tételeket a Lutheránus Világszövetség tagegyházaiban megvitatják. A következő évi bizottsági ülés, amely Genfben, 1968. augusztusára van tervbe véve, előreláthatólag „A forradalom és az igazi emberség” témájával foglalkozik.

I. Az Újtestamentumból

1. A Hegyibeszéd a Szentírás egyik döntő igéje az igazi emberség formájáról. Útmutatást ad új embertársi viszonyulásra, mégpedig az ember megújulása által. Éppen ebben különbözik Jézus tanítása korának apokaliptikus és zélóta mozgalmaitól. A Hegyibeszédet tehát félreértjük, ha belőle közvetlenül akarunk kivonni alapelveket és utasításokat társadalmi struktúrák számára, pl. szeretetjogot az államközi kapcsolatok számára.

2. A Hegyibeszéd Jézus ránkmaradt szavainak gyűjteménye, amelyet Mt 4,23—9,35-ből valamint az egész Máté evangélium összefüggéséből kell megértenünk. Azt juttatja kifejezésre, amit Jézus tanítványainak adott, és amit azoknak kellett megtanítani, akik később tanítványaivá lettek. Az egész evangélium megértésének, és ezzel együtt a Hegyibeszéd megértésének is a kulcsa Mt 28,18—20-ban található.

3. A hat parancsolat Mt 5-ben példákon mutatja meg Istennek az

* Megjelent a *Lelkipásztor* 1967. szeptemberi számában az 530. kk. lapokon.

emberrel szemben támasztott követeléseit. A mindennapi élet alapkérdésein, pl. a felebaráttal való konfliktuson, a házassági elválás lehetőségén stb. mutatja be, hogy mit követel Isten az embertől. Mindegyik parancsolat azt követeli, hogy ezekben a kérdésekben lemondjunk jogunkról és érvényesülésünkről. Elítéli az emberek szívének keménységét (Mt 19), amely a jog segítségével szerez magának érvényesülést. Ilyen módon követelnek a parancsolatok új beállítottságot: az új szívet, amely mindezekben a konkrét életkérdésekben a gonoszt jóval győzi le úgy, hogy inkább igazságtalanságot szenved, mint hogy a gonoszt gonosszal viszonzza.

4. Az embernek az az átállása nem hősiesség elhatározással történik, hanem Jézus követésével, vagyis azzal a Jézussal való közösségbe lépéssel, aki Isten országát hozza. Jézus követésének megfelel a hit, amely Jézus ígérete alapján segítségül hívja Istent a Miatyánkban. Aki ilyen hittel kiszolgáltatta magát Istennek, az szabadá lesz arra, hogy felebarátságával Jézus igéje szerint találkozék.

5. Ezek szerint a Hegyibeszéd parancsolatai kétféleképpen kapcsolódnak az eszhatológiával: mindenkinek szóló felhívások megtérésre, amelyeket indokol Isten végső uralmának közeli megvalósulása (Mt 4,17). Egyúttal olyan utasítások, amelyeknek teljesítését a Jézus által jelenbe betörő Istenországa munkálja (Mt 5,17; 8,10.13; 9,9—13).

6. A Hegyibeszéddel kapcsolatban mindig azt szokták kérdezni: Jézus ki akarja zárni parancsolataival a jog további alkalmazását, pl. a házassági elválásnál vagy büntető jogi eljárásnál? A tanítványnak, akinek az ellen-nem-állás van megparancsolva, csak szabad a rend és a felebarát érdekében ellenállania a jog alkalmazásával? Exegetikailag vitás az, hogy ezt a kérdést mennyiben lehet a Hegyibeszédből magából megválaszolni. A Hegyibeszéd mindenestre feltételezi valamilyen kötelező jogrend fennállását. Jézus parancsolatát mindig csak mint ennek a jogrendnek rajta túlmenő betöltéseként lehet gyakorolni (Mt 5,17k). Jézus Mt 19,8-ban pl. kijelenti, hogy a válójogra ebben a világban szükség van a szív keménysége miatt. Nem lehet és nem szabad, hogy a Hegyibeszéd parancsolatai az e világban érvényes jogrendekeket „új törvényként” leváltásák. Jézus ezenkívül arra kötelezi tanítványait, hogy a hit szabadságával adják meg azt, ami jár azoknak, akik a jogot gyakorolják (Mt 17,26 k; 22,21). Főként, amikor Mt evangéliuma nyomatékosan figyelmezteti a tanítványokat az ítéletben való számadásra (Pl. Mt 22,11—13), akkor válik világossá, hogy még ők is kísértések között élnek, és e világ embereihez hasonlóan maguk is rá vannak utalva a jognak az együttélést szabályozó és a gonoszt gátló hatalmára.

7. Ennek megfelel az, hogy az apostoli intésben a keresztyének mindenekelőtt arra kapnak nyomatékos felhívást, hogy a hit szabadságában Jézus új utasításainak megfelelően viselkedjenek a gyülekezetben és minden felebaráttal szemben (Rm 12,1—21). Ezen új élet felől nézve azonban egyúttal mint „idegeneknek és jövevényeknek” kell beleilleszkedniük az olyan történeti életformákba, mint a házasság-

ság és az állam, és ezekben életüket hitük felől kell formálniuk (1Kor 7,17,20; Rm 13,1—7). Újjá kell formálni magukat az életformákat is a teremtő Istennek a történelemben végzett munkája szerint, ahogyan erről az ótestamentumi szentírás tanúskodik, és ahogyan ez a Krisztusban megjelent és megígért üdvösség felől világossá válik (1Kor 7,10—16; Ef 5,21—6,9; 1Pt 2,11—3,1). Eközben az eszhatologikus gyülekezet életformái, amelyben megszűnnek a különbségek férfi és nő, szolga és szabad, zsidó és görög között (1Kor 12,13; Gal 3,28), nem szolgálnak közvetlenül modellként a társadalom struktúrái számára, de a gyülekezet életfolytatása mégis alakítólag hat a társadalom kiformalódására (v. ö. a vasárnap bevezetése és a rab-szolgaság megszüntetése). Ilyen módon Jézus Hegyibeszédéből az ő megdicsőülésének erejével olyan hatás indul ki, amely az embereket többé nem engedi megnyugodni az eddigi helyzetben.

II. A mai szociáletikáról

1. A szociáletika felöleli az emberi együttélés egész területét ebben a világban: a közösségben és a társadalom intézményeiben, a családban, a népben és az államban, a jogban és politikában, a közéletben és gazdaságban, a munkában és a szabadidőben, az egyházakban, amennyiben részük van a társadalomban stb. A társadalmi kapcsolatoknak ezen a területén minden keresztyén fel van hívva felelős cselekvésre. Itt a keresztyének lehetőségeik határain belül teljes felelősségben élnek. Ezt a felelősséget nem háríthatják át más emberekre, pl. ún. szakemberekre (a gazdasági élet „öntörvényszerűsége”). Alapelveileg a keresztyének felelőssége itt semmiben sem különbözik más emberektől.

2. A keresztyénekre különleges követelmények is érvényesek, amelyek jórészt a Hegyibeszédben vannak összefoglalva. Ezekből a követelményekből nem lehet egyetemes érvényű törvényeket csinálni. Ha mindenki számára érvényes törvénné akarnánk tenni azokat, akkor az lelki tirannizmus volna. A teokratikus társadalmi rend az evangélium ellen van, mert ahol az evangélium van, ott szabadság van.

3. A mi adott környezetünkben az értelem szerint cselekszünk, ha legjobb szándékunk szerint cselekszünk. És mégis az Atya Istenbe vetett hittel történik ez, akitől kaptuk ezt a világot és minden javait. A teremtő Isten a mi időnkben és a mi környezetünkben másra át nem ruházható feladatot is adott nekünk embertársaink között. Ez a szolgálat a mi „hivatásunk”.

4. Isten a teremtettséget gondjára bízta minden embernek különbség nélkül. Nekünk fenn kell tartanunk ezt a világot, és közre kell működnünk abban, hogy ellenállást tanúsítsunk a bűn romboló hatalmával szemben (amilyen a háború, az elnyomás, a faji gyűlölet, az igazságtalanság, a kizsákmányolás stb.). Ennyiben az érvényes világi törvénnel kapcsolatos minden szolgálatnak fenntartó feladata

van. De ez a fenntartó feladat nem jelenti azt, hogy „a fennálló viszonyokat” konzerváljuk.

5. A keresztyének természetesen olyan cselekvésre is vannak hivatva, amely őket a többi „világtól” megkülönbözteti. Ennek a különbségnek két oka van: a szív megváltozása az evangélium által és a meggyőződés a Krisztus uralma alatt álló világ eljövételéről. Az igazságtalanságtól és büntől áthatott elmúló világban a keresztyének új szabadságot, új igazságosságot és a szeretet parancsolatát ismerték meg. Ezért ezek a keresztyének mint Jézus tanítványai a föld sója és a világ világossága (Mt 5,13—16). Az életükben mutatkozó újat az eredeti állapot helyreállításaként (restitúciójaként) lehet értelmezni. De az újat úgy is lehet érteni, mint annak az uralomnak a következményét, amelyet Krisztus vett át megdicsőülésekor, amely ugyan a világ szeme előtt még rejtve van, de amelyben az ő tagjaként már most élünk.

6. Ami a keresztyéneket különleges hivatással a világban más emberektől megkülönbözteti, az mélyen el van rejtve, mert a hiten alapul. Minden más emberrel együtt élnek és tevékenykednek, cselekesznek és részt vesznek sorsukban. Teljes szolidaritást kell vállalniuk a többi emberekkel. A keresztyén cselekvés, mint ilyen, elrejtett és felismerhetetlen. Ki van téve mindennemű félreértésnek. De készen kell tartania olyan indokolásokat is, amelyek ésszerűségüknél és értelmességüknél fogva olyanok számára is világosak, akik nem osztják az ő hitüket. Az emberi együttélés összefüggésében a keresztyén hivatásos élet alapelveinek, amennyire csak lehetséges, közölhetőeknek kell lenniük. Mindez természetesen nem óvhat meg attól, hogy Jézus szabálya döntő pillanatokban megütközéssé, az új igazságra való emlékeztetés tiltakozássá és a világ számára botránkozássá legyen. Akkor a keresztyének fel vannak hívva bizonyoságtételre és szenvedésre.

7. A keresztyén szociáletika nem áll eredetileg valamilyen meghatározott szociálpolitikai vagy világpolitikai irányzat szolgálatában. Nem elvileg konzervatív, és nem is elvileg forradalmi program. De ahol elnyomással, kizsákmányolással, méltánytalansággal és más rossz közállapotokkal találkozunk, fel vagyunk hívva arra, hogy közreműködjünk a szociális viszonyok megváltoztatásában és javításában. Amíg csak lehetséges, ennek törvényes és alkotmányos úton kell történnie. A forradalom természetesen az emberen elkövetett erőszakot erőszakkal támadja. A forradalom — ugyanúgy mint a háború is — ki van téve démoni erők megtévesztő hatásának, és lehetséges, hogy ugyanúgy, mint a háború, ártatlanokra hoz szenvedést. A keresztyén szociáletika bizonyos esetekben mégis igazat adhat a forradalom célkitűzéseinek és eredményeinek. De akkor arra lesz gondja, hogy győgyítsa a forradalom sebeit, és közreműködjék abban, hogy (a iustitia civilis értelmében) új és jobb rend lépjen az elmúlt társadalmi állapotok helyére. A keresztyén szociáletika józanágának lehetővé kell tennie, hogy valamilyen szociális programról alkotott különböző nézetek a keresztyének között ne szakítsák szét

a gyülekezet egységét. A szociáletika nyílt és időszerű kérdéseiről folytatott őszinte tárgyilagos dialógusban kell a keresztyén gyülekezetnek példaképül és segítségül lennie a szenvedélytől és széthúzástól fenyegetett közélet számára.

8. A szociális rend megváltoztatásának és javításának sőt fenntartásának minden kérdésében is a keresztyén szociáletika fényt és erőt, dinamikát kap a keresztyén reménységtől (eszhatológia). De az eszhatológia nem oldódik fel a szociáletikában, mert „a végső dolgok”, amelyek jövőnk horizontját határolják, magukba foglalják Isten ítéletét és a gonosz hatalmát is. A bibliai bizonyágtétel valószínűvé teszi, hogy a gonoszság hatalma vallásos igénnyel vezeti félre az embereket, és az igazság dolgában megtéveszti. A vég titkai, a krízis ideje és az Úr visszatérése túlmegy minden szociáletikán. A megváltásra és az örök életre való reménységünk nem foglalható az emberi felelőségekbe, amelyeket a szociáletikában mostani életünk szempontjából kell végiggondolnunk.

III. Munka és hivatás

A. A munka és a hivatás a Szentírásban

1. A munka az ember természetes tevékenysége, amellyel részt vesz az élet folyamatában. Ahogyan Isten teremtő és fenntartó módon tevékeny a világban, úgy az ember is arra van hivatva Istentől, hogy a világban, amelyet ő teremt és fenntart, tevékeny legyen. Az ember tevékenysége az emberiség fejlődésében való alkotó részesevéstől az eredménytelen törődésig terjedhet. A munkához hozzátartozik, hogy az ember gondolkodását, képzelő erejét és minden képességét beveti — jóra vagy rosszra.

2. A Biblia felől nézve a munka fogalmának mindig van szociális összefüggése. A munkás méltó a jutalmára, és az az ember, aki nem akar dolgozni, ne is egyék. A munka az élet aktív kifejtése, az ember funkciója hivatásában, hogy ember legyen az emberek között. Ez a hivatás nemcsak személyes szándékában érinti őt, hanem társadalmi felelőségének minden vonatkozásában. A Biblia mindezekelőtt az árvákért, az özvegyekért és idegenekért, valamint a bénákért, vakokért, leprásokért és szegényekért való gondoskodást hangsúlyozza.

3. Az Újtestámentumban a „hivatás” fogalma az Isten országába való elhívásra vonatkozik. Nincs közvetlen vonatkozása az ember munkájára vagy állására, mint Luthernél. Az Újtestámentum mégis a hivatás összefüggésébe állítja a munkát. A keresztyének azt az intést kapják, hogy hirdessék „annak csodálatos cselekedeteit”, aki elhívta őket a sötétségből az ő csodálatos világosságára” (1Pt 2,9), és ennek hirdetése magába foglalja a jócselekedetek lelki istentiszteletét is a mindennapi életben (v. ö. Rm 12).

B. A munka és a hivatás Luther gondolkodásában

1. Luthernál a hivatás annak visszautasítását jelenti, hogy a szerzetesség az igazi keresztyén életforma. Keresztyénnek lenni nem a társadalomtól való visszavonulást jelenti, hanem a természetesen adott emberi kapcsolatok igenlését és Isten szolgálatát és szeretetét a felebarát szeretete és szolgálata által. Ezért áll a felebarát annak a felfogásnak a középpontjában, amelyet Luther a társadalomról és a keresztyén embernek a társadalomban való felelősségéről alkotott.

2. E tény alapján nincsenek merev társadalmi vagy gazdasági struktúrák. A hivatásos lehetőségek területe rugalmas, tágítható és különböző. Mind nyitva áll Isten elé, aki állandóan újat teremt. A szeretet sohasem elvont, hanem a család, a gyülekezet, a kormányzat és a hivatás konkrét helyzetében nyilatkozik meg.

3. A „vallás” az egyes ember elszigetelt és független ügyének értelmében idegen Luthertől. A hit nem befelé fordul, mintha csak a hívő számára léteznék. Ha a vallást magánügynek tekintik, amelynek csak a „belső emberhez” van köze, akkor ezzel lehetővé teszik, hogy a hivatással kapcsolatban többé nem látják a felebarátot, és beszűkítik a hivatást valamilyen statikusán értelmezett foglalkozásra (angolul „job”), amely csak azt a személyt érdekli, aki ezt a foglalkozást űzi, anélkül, hogy őt kapcsolatba hozná a másik emberrel.

C. A jelenlegi helyzet

Amikor a keresztyén ember természetesen adott kapcsolatait, Isten előtt és felebarátjáért végzendő szolgálatait vállalja, ez ma olyan világ összefüggésében áll, amely néhány figyelemre méltó vonást mutat.

1. A mi korunk egyik legfeltűnőbb ténye a törésszerű változás. Ma nagy társadalmi és hivatásos fluktuáció idejét éljük. A hivatásos élet nagy változásokon megy át, amelyek egyrészt azt követelik az embertől, hogy alkalmazkodjék új munkaformákhoz, másrészt pedig az elidegenedéshez vezetnek. Így nehézségbe ütközik az önmagára találás. Az átalakulás a termelő gazdaságból a fogyasztó gazdaságba megváltoztatja az életfeltételeket és az életszínvonalat.

2. Nagy és elágazó szervezetek olyan problémákat teremtenek, amelyeket az egyes ember többé nem tud megfelelően megoldani, hanem megköveteli a társadalmi és politikai folyamatok megértését, a közös célokban való megegyezést, a döntést hozó hatalmi struktúrák ismeretét és az ezekbe való behatolást.

3. Mivel a világ lakosságának jelentős része politikai, ill. gazdasági rendszerek elnyomása alatt él, nagyon korlátozott a lehetősége annak, hogy mindenki olyan munkát végezzen, amelyben megtalálhatja felebarátját és igazi hivatását. Ez érvényes mindenekelőtt az olyan országokra, amelyekben a szabad hivatásválasztás korlátozott marad diszkriminálás következtében, és ahol megsértik azt az alapelvet, hogy azonos munkáért azonos bér jár. Ilyen feltételek mellett

megettörténhet, hogy a munkást minden munkalehetőség és kizsákmányolás és a személyes megalázás tárgyává teszi.

4. A pluralista és gyorsan változó társadalom fejlődése oda vezetett, hogy a kodifikált morál szinte egészen eltűnt, és a hangsúly most már az egyes ember felelős döntésén van. Ezzel egyrészt fellép az erkölcsi relativizmus és a társadalmi rétegek értékmérőjéhez való igazodás veszélye, másrészt viszont az egyéni szabadság, a személyes ösztönös és az igazi érdeklődés bő lehetősége kínálkozik.

5. Az ember számára a modern világban egyre fontosab lesz a képzettség. Képzettség nélkül alig van lehetősége arra, hogy hatáson tan tevékenykedjék. A képzettség lett az egyik leghatásosabb eszközzé a társadalmi és faji egyenlőtlenségek és igazságtalanságok enyhítésére.

6. A népesség szaporodása, amely egykor legitim nemzeti eszményi célkitűzés volt, ma azzal fenyegeti az egész világot, hogy számtalan ember éhen pusztul, és hogy a nemzetközi feszültségek és összeütközések kiéleződnek.

D. Keresztyén felelősség a munkában és a hivatásban

A világ lutheránus egyházainak kötelessége, hogy saját tagjait és mindazokat, akik befolyásának körébe lépnek, elsegítse annak egészséges és hasznos megértésére, hogy mi a saját munkájuk és felelősségük rendeltetése és értelme, amelyet ezért a világért hordoznak, amelyben felebarátaik élnek és dolgoznak. Ebből a célból felhívjuk őket az érdeklődésüket a következő pontokra szeretnénk terelni.

1. Istennek a mi hivatásunkban most, tehát felebarátunknak mai konkrét élethelyzetünkben szolgálni azt jelenti, hogy bele vagyunk vonva aktív módon a változó társadalmi, politikai és gazdasági adottságokba és rendszerekbe. Ez azt követelheti tőlünk, hogy ilyen változások életrehozásában közreműködjünk, sőt esetleg a vezetést is átvegyük. Amikor így viszonyulunk a világhoz, életünk és munkánk adottságaihoz, akkor bizonyosak lehetünk abban, hogy egyezünk a Biblia és a reformáció felfogásával és álláspontjával.

2. Isten, akit az evangéliumból ismerünk, az az Isten, aki a világot teremtette, és aki előtt minden ember felelős. Fel kell ismerünk, hogy Isten állandóan teremt: a növekedésben, azokban a kötelezettségekben, amelyet az élet teremtményei számára magával hoz, és azokban az alkalmakban, amelyek számukra adódnak. A munka ebbe a teremtő eseménybe állít be minket, és Isten munkatársainak méltóságát adja nekünk. Lehetővé teszi számunkra, hogy a közjót munkáljuk, miközben saját törekvéseinket másokéval egyesítjük vagy esetleg egyeztetjük. Ennek a felelősségnek a vállalása egyik része az Istentől kapott javakon való sáfárságunknak. Ez egyúttal eszköze annak, hogy saját lehetőségeinket valamilyen közösség tagjaiként valóra váltsuk.

3. Ha az emberi munka feltételei olyanok, hogy az embernek, mint Isten gyermekének Istentől kapott méltóságát sértik, ha például

mások hasznának pusztá eszközeiként kezelik őket, vagy ha megakadályozzák őket fajuk, lakóhelyük vagy társadalmi helyzetük miatt abban, hogy foglalkozásukat, vagy munkafeltételeiket javítsák, akkor a keresztyének fel vannak híva arra, hogy tiltakozzanak, hogy a helyzeten tőlük telhetően javítsanak, és enyhítsék azokat a bajokat, amelyek az ilyen igazságtalanságból és elszegényedésből adódnak. Mivel a munkalehetőségek és feltételek a nagy szervezetek és a kormányok működési és eljárási módjától függenek, és ezektől vannak meghatározva, mindenkinek hivatásába tartozónak kell tekinteni, hogy felebarátja kedvéért minden lehetőséget megragadjon ezeknek az eljárási és működési módoknak a megjavítására. Ezeknek a működési és eljárási módzatoknak a megítélésénél különösképpen azt kell megfontolnia, hogy milyen hatással vannak szerte a világban a gyengékre és a hátrányt szenvedőkre. A modern világban az általános nevelés és a különleges hivatásos kiképzés a feltétele a munka világában való kielégítő részvételnek. A munka és szolgálat megválasztásának szabadsága, valamint a képességek munkában való kifejtésének lehetősége messzemenően függ a tényleges kiképzési lehetőségektől. Az egyháznak és tagjainak különleges felelőssége az, hogy bátortással és támogatással foglaljon állást amellett, hogy minden ember a világ minden részében, amilyen gyorsan csak lehet, megkapja az egyenlő lehetőséget a kiképzésre.

4. A munka és a pihenés világa mint olyan sem nem jó, sem nem rossz. Mindkettőben találhatunk megsemmisülést vagy kiteljesedést. A munkával ugyanúgy, mint a pihenéssel kizsákmányolhatjuk, vagy gazdagíthatjuk felebarátunkat. A munka vagy pihenés helyes mértéke mindig különböző lesz. A keresztyén embernek meg kell látnia, hogy minden cselekvése, akár életfenntartására szolgál, akár nem, beletartozik hivatásába.

5. Nem elég az, hogy az egyházaknak és tagjainak jó elméletük legyen a munkáról és a hivatásról. Vállalniuk kell a valóságos világban eléjük adódó konkrét problémákat és feladatokat, és mérlegelniük kell azt a hatást, amelyet személyes vagy közös tevékenységük más emberek életére gyakorol. Főként pedig arról kell meggyőződnie az egyházaknak és tagjaiknak, hogy a saját szervezeteikre és intézményeikre érvényes munkafeltételeknél minden lehető megtettek-e arra, hogy ezeket a feltételeket a követelményekkel összhangba hozzák.

6. Bármilyen eredményeket érünk el a legjobb munkafeltételek megteremtéséért a világban, vagy bármennyire előnyös helyzetben vagyunk, amelyek között földi hivatásunkat gyakoroljuk, mégis emlékeznünk kell arra, hogy minket a munka nem igazíthat meg, és nem adhatja az emberi méltóság teljességét. Viszont akik nem tudnak dolgozni, vagy akiknek hátrányos körülmények között kell dolgozniuk, azoktól azért nem lehet elvitatni az Isten gyermekeinek méltóságát. Mi kegyelemből hit által igazolunk meg, és a mi közöségünk Istennel Krisztus által ad életünknek igazi és maradandó értelmet.

Keresztyén felelősségünk és az új mechanizmus

Hatalmas reform küszöbén áll hazánk gazdasági élete. Aki az elmúlt év erre vonatkozó irodalmába csak futólag is beleolvasott, az láthatta, hogy milyen alapos és lelkes munka folyt az előkészítés időszakában. A Központi Bizottságnak az új gazdasági mechanizmusra vonatkozó határozata mozgósította gazdasági életünk tudósait, a gyárak, üzemek, vállalatok, állami gazdaságok és termelőszövetkezetek vezetőit, gazdasági szakértőit és irányítóit, vagyis mindazokat, akiknek vállán elsősorban nyugszik hazánk gazdasági életének felelőssége. De tulajdonképpen részt vesz és részt kell vennie ebben a munkában minden nagy és kis beosztású dolgozónak, szakmunkásnak és segédmunkásnak is, mert a reform egész társadalmunk existenciális ügye. Sikerétől népünk holnapi kenyere, jobb, gazdagabb, magasabb színvonalú anyagi és szellemi élete függ.

Feltétlen szükséges, hogy mi lelkészek is komolyan vegyük, megismerjük, tárgyaljuk és erőnk szerint segítsük a reform sikeres kibontakozását és megszilárdulását. Erre először is az a tény kötelez bennünket, hogy mi is ennek a társadalomnak tagjai, ennek az országnak polgárai vagyunk, s a reform sikere a mi megélhetésünket, családunk kényerét is alapjaiban érinti. Ezt minimális józansággal is beláthatja mindenki.

Számunkra azonban külön is feladattá válik a helyes tájékozódás az új mechanizmus felől, ha arra gondolunk, hogy híveink, akiknek prédikálunk, akiket intünk, biztatunk és vigasztalunk, naponta benne fognak élni a reform feladataival való birkózásban.

Az új gazdasági mechanizmus számunkra tehát lelkipásztori feladat. Tudnunk kell, mit csinál mindennapi életében, milyen feladatok, terhek és reménységek között él a gyülekezet.

Az alábbi gondolatokkal ebben a lelkipásztori felelősségben szeretnék segíteni lelkésztársaimnak abban a reményben, hogy majd mások is elmondják véleményüket, tanácsaikat a közös szolgálat segítésére.

I

HOGYAN ÉRTEM AZ ÚJ MECHANIZMUST?

Azzal kell kezdenem, hogy természetesen nem érzem magam gazdasági szakértőnek. Azt viszont tudom, hogy a szakértők maguk is vitáznak még a részleteken. De csak a részleteken! A tudományos alapállás közös: az új mechanizmus koncepciója jó és szükséges reform. A kétségtelenül várható zökkenők, nehézségek ellenére, nagyobb perspektívában hazánk gazdasági életének javulása, korszerűsödése, nemzetközi versenyképességének növekedése várható tőle.

1. Ami nem változik

Nem változik meg az új mechanizmus alkalmazásával a szocialista gazdálkodásnak az az alapténye, hogy a termelő eszközök a népi és társadalmi közösség tulajdonában vannak. Helytelen volna tehát az új gazdasági reform olyan értékelése, hogy az a kapitalizmus irányában való eltolódást jelenti. Ha erről volna szó, az kétségtelenül gazdasági anarchiára vezetne. De nem! Éppen ellenkezőleg: a reform azt célozza, hogy gazdasági életünk egyre inkább demokratizálódjék, azaz a termelés felelősségében és eredményeiben minél közvetlenebb módon vegyen részt és osztozzék a dolgozó nép.

2. A reform jellemzői

Az irodalmi vitából az látszik, hogy azok, akik aggodalmukat fejezik ki a reformmal kapcsolatban, a reform gyengéjének látják, hogy nincs percre kiszámított menetrendje, hanem csak alapvető direktívákat tartalmaz a reformtervezet. A gazdasági szakértők viszont éppen ebben a rugalmasságban látják az új mechanizmus egyik fő erősségét.

a) Decentralizáció

Eddigi gazdasági életünk fő jellemzője volt a tervgazdálkodás. A tervezés természetesen az új mechanizmusban sem fog hiányozni, de jelentős módosulással. Eddig központi tervezés alapján dolgozott egész gazdasági mechanizmusunk. Kítűnt azonban, hogy a csak központi tervezés nem tudja sem egy-egy vállalat, gyár vagy üzem termelési lehetőségeit és képességeit kellően kihasználni és irányítani, sem a gazdasági piacok változó szükségletét és konjunktúráját precízen követni. Ezért volt szükség ismételt tervmódosításokra s vált egy-egy üzem termelése inaktívvá.

Az új mechanizmusban egy-egy üzem a termelés tervezésében nagy mértékű önállóságot kap. Ez a decentralizáció erősen csökkenti a fenti hibalehetőségeket s ugyanakkor nagy mértékben növeli a vállalatok önállóságát, de felelősségét és kockázatát is. A felelősség és kockázat növekedése azt jelenti, hogy az állami, központi gazdaságirányítás nem ad segítséget, kárpótlást rosszul termelő, selejtet gyártó vállalatok rossz lelkiismeretének megnyugtatására. Ez viszont nem jelenti azt, hogy az állam nem támogatja továbbra is — különösen a kezdeti időben — a gyengébb üzemeket és vállalatokat.

A decentralizáció tehát a termelés rugalmassága mellett a vállalati felelősség fokozódását is célozza.

b) Központi vezetés.

A decentralizáció nem jelenti gazdasági életünk egységének feladását. A központi, állami irányítás szerepe és feladata nem hogy csökkenne, de meg fog növekedni éppen azáltal, hogy a vállalatok relatív önállóságát állandóan összhangba kell hoznia a termelés országos perspektívájával és tervezésével. „Arról adhatunk számot — mondotta Nyers Rezső a Központi Bizottság 1967. június 23-án tartott ülésén — hogy a tervezési rendszer és közgazdasági szabályok kidolgozása a Központi Bizottság határozatának megfelelően folyik. Úgy látszik, hogy sikerül az elgondolásnak megfelelően kombinálni a központi irányítást és a vállalati önállóságot, továbbfejleszteni a népgazdasági tervezést és egyúttal felhasználni a piaci mechanizmust. A kidolgozás során az állami szervek az új mechanizmus koncepcióját gyakorlatias módon alkalmazzák. Az előkészületek jelenlegi fázisában már megállapítható, hogy az új mechanizmus 1968. január 1-én teljes egészében bevezetésre kerülhet úgy, hogy minden fő alkotórésze egymással összhangban legyen és azok együttes hatása megfeleljen szándékainknak.” (Idézve a Társadalmi Szemle 1967. júliusi számából.)

c) Dinamikus gazdaságirányítás.

Eredményes gazdasági életet csak akkor lehet kialakítani, ha a termelés, az ipar állandóan aktív és rugalmas viszonyban van az értékesítéssel, vagyis a kereskedelemmel. Ennek viszont elengedhetetlen feltétele a jó információs rendszer. Jó és gyors információkra van szükség ahhoz, hogy a termelő egységek (üzemek, vállalatok) minél közvetlenebb kapcsolatban legyenek a piaci mechanizmussal. Ez utóbbin a piaci kereslet rendszerének konkrét változását, alakulását kell értenünk. A termelésnek állandóan tudnia és respektálnia kell, hogy mit igényel a kereskedelem. Csak így termelhet eredményesen és jövedelmezően. A piacon viszont legfőbb tényező a minőség és az ár. Ezért kell minden termelő egységnek arra törekednie, hogy minél magasabb fokú minőséget minél kisebb önköltséggel termeljen meg.

A gazdaságirányításnak elvileg két szélsőséges formája van. Egyik esetben maga a piaci mechanizmus irányít. A termelő egységek itt minden információt közvetlenül a piacról kapnak s a legfőbb információ maga az ár. Az állami szerveknek itt tulajdonképpen nincs aktív irányító szerepük. A gazdaságirányításnak ez a formája a kapitalista rendszerekre jellemző, természetesen nem ebben az abszolút formában.

A másik irányítási forma a teljesen centralizált irányítás, amelyben minden információt az irányító központ, vagyis az állam ad meg oly módon, hogy a termelő egységek a központi tervezés keretén belül tervutasításokat kapnak. Itt az információ a központba futnak össze és ott történik azok feldolgozása a tervezés számára.

Abszolút formában persze ez az irányítási forma sincs meg sehol. Hazánk gazdasági irányítása eddig ez utóbbi formához állt közel.

Az új mechanizmusban ebből a szempontból ott történik változás, hogy a termelő egységek ezután maguk is foglalkoznak információszerzéssel és azokat közvetlenül dolgozhatják fel a hasznosabb termelés érdekében. Ez azt jelenti, hogy a termelés konkrét kérdéseiben a döntések decentralizálódnak s ez segíti és főként gyorsítja az információk minél kedvezőbb felhasználását.

Ugyanakkor azonban megmarad a központi irányítás és tervezés is a gazdasági élet alapvető kérdéseiben, valamint a piaci viszonyok ellenőrzésében és szabályozásában. Így alakul ki majd egy olyan dinamikus, rugalmas gazdaságirányítás, amelyben a központi vezetés, a decentralizált információfelvétel és döntés, valamint a piaci mechanizmus egészséges és hasznos egyensúlyban lesz.

d) Konzekvenciák

Az új mechanizmusnak a teljesség igénye nélkül eddig vázolt rendszere jelentős következményekkel jár a termelő egységekre és az egyes dolgozókra nézve.

Minden vállalatnak arra kell törekednie, hogy termelésének iránya és kapacitása a lehető legjobban alkalmazkodjék a központi irányítás adta kereteken és lehetőségeken belül a piaci igényekhez.

A piacokon verseny fog kialakulni az azonos termékeket gyártó vállalatok között. Ezért fokozni kell a termékek minőségét és ugyanakkor arra kell törekedni, hogy a termékek előállítási költsége és ennek alapján az eladási ár is csökkenjék.

Nagy mértékben megnő a vállalatok termelési felelőssége általában, hogy a dolgozók kereseti lehetőségét a tényleges termelés értéke határozza meg.

A vállalatokon belül az egyes dolgozók elsőrendű feladata ebből következően az lesz, hogy munkájukat maximális minőségi fokon végezzék el. Ez más szóval azt jelenti, hogy nagy mértékben növekedni fog a dolgozók anyagi érdekeltisége, mert a jó és a rossz munkateljesítmény különbsége az egyéni jövedelemben is meg fog mutatkozni. Ki hogyan dolgozik, úgy részesül a megtermelt javakban.

Mindez egy olyan egészséges versenyt jelent a termelés területén, amely nagyobb távban feltétlen a vásárlók érdekeit szolgálja s így népünk életszínvonalának emelkedését jelenti.

A gazdasági szakértők megnyilatkozásaikban egyöntetűen hangsúlyozzák, hogy a reform bevezetése természetes módon kezdeti nehézségeket is magával hoz és hasznossága, eredményei nagyobb távon fog kibontakozni. Ezért is fontos, hogy az új mechanizmus alapvető tendenciáit és egész koncepcióját népünk minél jobban megismerje, megértse és így tudatosan vegyen benne részt.

PÁSZTORI FELADATUNK

Az új mechanizmus alapjaiban és részleteiben gazdasági kérdés. Nem feladatunk tehát, hogy teológiailag értékeljük. Ez nem is lehetséges. Hiszen annak eldöntése, hogy a reform jó lesz-e, beválik-e, gazdaságtudományi és nem teológiai kérdés. Nekünk tehát, mint egyháznak, egyszerűen tudomásul kell vennünk az államvezetésnek azt a gazdaságtudományi alapon hozott döntését, hogy bevezetjük az új mechanizmust. Ez a tudomásulvétel azzal a bizalommal történhet, hogy gazdasági életünk vezetői és szakértői nyilvánvalóan hazánk gazdasági életének megjavítására törekszenek. Ennek hangoztatása és tudatosítása máris pásztori feladataink közé tartozik.

Igehirdetéseinkben és egyéni beszélgetésekben három etikai követelmény hangsúlyozásával segíthetjük a reform zavartalan kibontakozását: jó munka, egymásért való felelősség és türelem!

1. Jó munka!

A keresztyén embert erre mindenekelőtt a hetedik parancsolat kötelezi. Aki gyatrán dolgozik, mégis jól él, az lop. Mások munkájának gyümölcsét lopja el. Isten akarata az, hogy az ember dolgozzék és munkája gyümölcséből éljen. Ebből kettő következik.

Az egyik: nem látszatra, hanem minőségre kell dolgoznunk! Akinek megnyílt már szeme Isten „minőségi munkájának” csodálatára, amelyet a teremtett világban és az üdvösség ajándékában cselekedett és cselekszik, annak Isten nyomába kell szegődnie. A jól végzett munka mindig megláttat velünk valamit Isten teremtő munkájának szépségéből és megéreztet valamit annak öröméből. A munka annak, aki képességeinek teljes erejével végzi, nem csak terhet, verítéket, nem is csak megélhetést, hanem az alkotás örömét és szépségét is jelenti.

A másik: Isten azt akarja, hogy munkánk gyümölcséből éljünk. Ezért hamis és képmutató az a vélemény, hogy a keresztyén ember „érdek nélkül” dolgozik. Az önzetlenségnek ez a torz értelmezése idegen a valóságtól és azok sem gyakorolják, akik hangoztatják. A munka végzésében való „anyagi érdekeltségünk” érvényesítése nem a bűn következménye, hanem embervoltunk teremtésbeli sajátossága.

2. Egymásért való felelősség!

A felelősség teológiai fogalma rendkívül aktuális és izgalmas kérdés a mi összefüggésunktől függetlenül is. Hasznos lenne hazai teológiai életünk számára egyszer valakinek alaposan és átfogóan feldolgozni ezt a témát. Itt csak vázlatos kísérletet teszünk erre.

A „felelősség” szónak nincs bibliai megfelelője. Maga a szó tulajdonképpen az újkori és modern antropológia szülötte. A modern emberértelmezés az ember emberségének egyik legfontosabb vonását látja benne. Ez viszont nem jelenti azt, hogy tartalmilag is hiányzik a Bibliából a felelősség fogalma. Ellenkezőleg. A bibliai emberértelmezésnek ugyancsak alapvető tétele, hogy az ember felelős lény, ha más fogalmakkal juttatja is ezt kifejezésre.

Induljunk ki most mégis a „felelősség” fogalmából. Látni fogjuk, hogy ez a szó alkalmas mindannak összefoglalására, amit a Biblia az ember emberségének erről a vonásáról mond.

A felelősség tartalma szerint mindig kettős. Felelős vagyok *valakinek* (a felelősség iránya) és felelős vagyok *valakiért* vagy *valamiért* (a felelősség tárgya).

a) Kinek vagyok felelős?

Az emberi felelősség ténye mindig feltételez egy az emberen kívüli tényezőt, aki őt megszólítja. Az ember azért felelős, mert a megszólításra felelnie kell.

Már a gyermek felismeri emberlétünknek ezt a helyzetét először a családban, majd az iskolában. A felelősség iránya a felnőttkorral mégjobban kiszélesedik és differenciálódik. Az emberi együttélés egész bonyolult szerkezetét át meg átszövi a felelősség kötelezettsége. A bűn ebből a szempontból nem más, mint a „felelőtlenység”, vagyis amikor az ember nem tud vagy nem akar felelni a „megszólításra”. Hogy a felelősség milyen alapvető vonása emberségünknek, az éppen abból látszik, hogy a bűn, vagyis felelősségünk semmibevétele nem szünteti meg, sőt csak mégjobban kihangsúlyozza felelősségünket. Ha az emberi együttélés összefüggéseiből kikapcsolnánk a felelősséget, az együttélés egész struktúrája összeroppanna és káosszá változnék. Szülő és gyermek, tanár és tanítvány, vezető és beosztott, társadalom és egyes ember, felsőbbség és nép viszonyában alapvető, konstitutív tényező az emberi felelősség.

Mindez egyszerű emberi megfigyeléssel felismerhető.

A Szentírás emberszemléletének legfontosabb mondanivalója e tekintetben az, hogy az ember mindennek előtt Istennek felelős. Az Írás ezt az Isten előtti felelősségünket két oldalról is megalapozza. Egyrészt azért vagyunk felelősek Istennek, mert az Ő teremtményei vagyunk. Isten magának teremtett bennünket, hogy Vele éljünk közösségben. Ebben van istenképűségünk. Másrészt felelősek vagyunk Istennek azért is, mert ítélete elé kell majd állnunk és felelnünk kell mindenért. Ez Isten előtti felelősségünk kettős, teremtésbeli és eszhatológiai aspektusa.

Isten azt várja, hogy megszólítására, amely az igében ér el hozzánk, a hit engedelmisségével válaszoljunk. A hit a betöltött felelőség. A hitelenség a vádoló felelőség.

Természetesen mindennek sok egyéb dogmatikai vonatkozása

van, amire most nem térünk ki. Etikailag azonban rá kell mutatnunk néhány mozzanatra.

Felelősségünk végső Istenre irányozottsága mindenekelőtt életünk radikális és teljes Istenhez kötöttségét jelenti. Semmi nem közömbös Isten előtt, ami életünkben történik vagy nem történik. Mindenestül neki vagyunk felelősek s ezért Ő előtte nem élhetünk látzatok leple alatt. Neki való felelősségünk elkísér bennünket oda is, ahol emberek közül már senki sem lát belénk és senki sem tud rólunk.

Ugyanakkor fontos meglátnunk, hogy az a felelősség, ami az emberi együttélés összefüggéseiben kötelez bennünket, nem ellentéte, hanem része, közbeeső lépcsője Isten iránti felelősségünknek. Más szóval: Isten iránti felelősségünk mintegy bele van rejtve földi felelősségünk körébe. Azokban a „rendekben”, amelyekbe Isten maga teremtettsébe bele minket, minden emberek iránti felelősségünk mélyén Isten iránti felelősségünk rejtőzik. Ezért értékeli nagyra a lutheri teológia a „földi dolgokat”, munkát, hivatást, felsőbbiséget, stb. A világból kivonuló, azt magára hagyó vallásosság éppen ezért képmutató felelőtlenség Isten előtt.

Ebből következik az is, hogy Isten előtti felelősségünk mindig konkrét. Mint szülő, mint gyermek, mint nevelő, mint tanuló, mint vezető, mint beosztott, mint munkás vagyok felelős a családnak, a társadalomnak, a felsőbbiségnek s mindezeket keresztül Istennek.

Felelősségünk végső Istenre irányozottságának van azonban még egy nagyon fontos következménye. Noha — mint láttuk — földi felelősségünkben Isten iránti felelősségünk rejtőzik, a kettő mégsem azonos. Nem a földi az elsődleges, hanem az Isten iránti. A teremtmények iránti felelősségünknek a Teremtő iránti felelősség a mértéke. Ez a lelkiismereti szabadság keresztyén értelme. Ez a szabadság azt jelenti, hogy a keresztyén ember nem csak földi felelőssége teljesítésére köteles, hanem arra is, hogy Isten előtti felelősségben vizsgálja meg mindazt, amire földi felelőssége kötelezi. Ha a kettő ütközik, akkor „Istennek kell inkább engedni.”

A földi és Isten iránti felelősségnek ez a dinamikus kapcsolata rendkívül jelentős a keresztyén ember földi magatartásában. Egyrészt megóvja az anarchikus egyénieskedéstől, másrészt felszabadítja konvencionális gátlásoktól és elkötelezi arra, hogy konstruktív kritikával bátorrával vizsgáljon meg mindent, ami élete és felelőssége körébe tartozik és szabadon harcoljon a bűn és felelőtlenség ellen. Ennek világos felismerése van pl. Luther egész reformátori munkássága mögött.

b) *Kiért vagyok felelős?*

Induljunk ki Kain negatív példájából. Ő, miután megölte testvérét, többé nem tudott „felelni” Ábelnek. A halottak némák. De ezzel Kain nem szabadult meg felelősségétől Ábel iránt. Felelős maradt Istennek Ábelért. Felelnie kellett Ábel haláláért. Ez azonban

már egy „passzív”, jóvátehetetlenül vádoló felelősség volt. A halált az ember nem teheti jóvá. Viszont éppen Ábel halálakor tűnt ki, hogy Kain felelős volt Ábel életéért is. Neki valóban az lett volna a dolga, hogy őrizője legyen Ábel életének. Ez volt Kain aktív felelősége, míg Ábel élt.

És ugyanez a mi felelősségünk tárgyi tartalma is. Az élő ember. Minden megszorítás nélkül! Akivel egy családban élek, akivel az utcán találkozom, akivel együtt dolgozom, akivel egy nyelvet beszélek, akivel az életem valamilyen módon összeköt, egybekapcsol. Ma ez nem jelent kevesebbet, mint hogy felelős vagyok minden emberért. Azokért, akik a világ bármely táján az én kezem munkájának gyümölcsét eszik vagy használják, akikkel együtt félek az atom pusztító erejétől, akikkel együtt akarok békességet, azokért, akikkel együtt szeretném, hogy igazságos rend legyen a földön. De azokért is, akikkel nem értek valamiben egyet, akik ellenemre vannak, akiket hamis úton járóknak látok. Minden életért felelős vagyok!

Ez az egyetemes, minden élő emberért való felelősség azonban csak akkor valóságos és reális, ha tényleges emberi kapcsolatokra és összefüggésekre épül. A gyógyszergyári dolgozó pl. felelős azokért az afrikai négerekért, akikről tudja, hogy az általa készített gyógyszer nekik is exportáljuk. Enélkül a reális összefüggés nélkül az egyetemes felelősség hangoztatása személytelen, szétfolyó érzelem, Schiller-féle „Átölellek milliók!”-hangulat csupán, amely vagy naiv rajongás vagy tudatos takarója konkrét felelőtlenségünknek.

Az emberi életért való felelősség mindig konkrét és személyes. Erre figyelmeztet Jézus az irgalmas samaritánus példázatával. Lehet, hogy az a pap és lévita az egész népért való felelősség tudatában végezték szolgálatukat. Egyetemes felelősségérzetük azonban hamisnak, hazugnak bizonyult a jerikói úton, a felelősség konkrét esetében. És ezért marasztalja el őket Jézus.

Egymásért való felelősségünk akkor igaz, ha legtágabb személyi összefüggéseiben felmérjük cselekvésünk és munkánk hatókörét s ugyanakkor a mellettünk élő és dolgozó emberekkel való konkrét kapcsolatban gyakoroljuk.

Végül ebbe az egymásért való konkrét, személyes felelősségbe tartozik bele a tárgyakért való felelősségünk is. Ha pl. egy munkás nem kezeli megfelelően a gépet, amellyel dolgozik és az tönkremegy, nem a gép ellen vétkezett, hanem mindazok ellen, akiknek munkája a gépet létrehozta és akiknek munkája árán a gépet meg kell javítani vagy ki kell cserélni. Tehát ebben az esetben is konkrét és személyes felelősségünkről van szó.

c) Felelősségünk célja.

Isten nem önmagáért, hanem a magunk és egymás életéért tesz felelőssé bennünket. Felelősségünk célja: az élet szolgálata. Isten maga kötelez bennünket arra, hogy munkánk által fenntartsuk ön-

magunkat, de gondoskodjunk családunk életéről és az emberi közösség javáról, előmeneteléről is, amelynek tagjai vagyunk.

A keresztyén ember életében mindennek a szeretet harmóniájában kell történnie.

Nem önmagamé, hanem Istené vagyok. Magamért is felelnem kell Istennek. Felelős cselekvésem, munkám célja tehát önmagam életének fenntartása, képességeim kibontakoztatása és hasznosítása.

Nem vagyok önmagamé, hanem családom felelős tagja vagyok. Munkám célja tehát az, hogy családom anyagi és szellemi életét szolgáljam erőm szerint.

Nem vagyok önmagamé, hanem hazám, népem tagja vagyok. Használok és javamra fordítom mindazt, amit ez a közösség munkája által ad nekem. Én is felelős vagyok ezért a közösségért. Munkáimmal nekik, értük is dolgozom. Felelős vagyok a magam lehetőségein felül mindazért, ami hazám, népem életében s tágabb értelemben az egész emberi közösségben történik.

Felelősségünk célja is konkrét. Többet s jobban kell dolgoznom. Ismereteimet növelnem kell. Törekednem kell családom jobb anyagi életéért, de azért is, hogy békesség, egyetértés legyen közöttünk. Gyermekeink művelt, becsületes emberekké nevelődjenek. Társadalmi életünk őszinte és igaz legyen. Népünk jobban éljen és fejlődjék, Az emberiség élete békességes legyen. Igazságos legyen a termelt javak elosztása. Növekedjék az ember emberségének megbecsülése.

d) Felelősségünk az új mechanizmusban.

A keresztyén felelősség értelme eddig sem volt más, mint amire az új mechanizmusban is szüksége lesz minden keresztyénnek. Az eddigiekből csupán hangsúlyoznunk kell néhány mozzanatot.

Így többek között a társadalmi felelősséget. Keresztyén ember, ha vezetéssel bízták meg, nem nézheti csupán saját üzemének érdekeit s a reform által biztosított nagyobb tervezési szabadsággal úgy kell élnie, hogy az ne károsítsa meg a társadalom egészét.

Az egyszerű dolgozónak arra kell gondolnia, hogy rossz munkájával mások kenyerét is megrövidíti, nem csak a magáét.

Az új mechanizmusban kialakuló versenyben keresztyén ember nem feledkezhetik meg arról, hogy felelős gyengébb képességű vagy öregebb, lassabban dolgozó munkatársa életéért is.

A termelő üzemek nagyobb önállósága révén megnő az egyes dolgozóknak az a felelőssége is, hogy figyeljék az egész üzem termelését és együtt gondolkodjanak a vezetőkkel. Jó ötletekkel, javaslatokkal segítsék elő a közösség eredményesebb, jobb munkáját.

Hívó ember nem nézheti mindezt a feladatot cinikus közönnyel, hanem csak Isten előtti felelőssége tudatában!

3. Türelem!

Nem titok — az állami vezetők és gazdasági szakértők ismételten kifejezték s mi is utaltunk már reá — hogy az új mechanizmus bevezetése nem jelenti gazdasági életünk azonnali fellendülését, sőt bizonyos kezdeti nehézségekkel, zökkenőkkel is szembe kell néznünk. Ez elkerülhetetlen ilyen nagyszabású gazdasági reform esetében. De ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy hosszabb távon, néhány éven belül feltétlenül látni és tapasztalni fogjuk a reform jó gyümölcseit.

Megértéssel és bizalommal kell fogadnunk ezeket a bejelentéseket! De számolnunk kell azzal is, hogy a kezdeti nehézségek egyeseknél türelmetlenséget, pesszimista megnyilatkozásokat váltanak ki. Nyilván gyülekezeteink tagjai közül is sokan dolgoznak olyan üzemben, ahol a reform bevezetése zökkenőkkel történik. Esetleg rossz tervezés vagy rossz munka miatt más üzemekhez képest gyengébb lesz a jövedelem.

Ilyen helyzetben csak ront a pánikkeltés. A keresztyének kötelessége az lesz, hogy egyrészt segítsenek elcsendesíteni a meggondolatlan zavarkeltés hangját, másrészt segítsenek abban, hogy gyáruk, üzemük vezetői felismerjék a hibákat és ki tudják azokat javítani. A keresztyének e kettős feladatát foglaljuk össze a „türelem” szóval.

Már ebből is látszik, hogy a türelem keresztyén fogalma nem a tétlen, gondolat nélküli belenyugvást jelenti. A keresztyén türelem aktivitás. Józan tudomásulvétele a valóságos helyzetnek és törekvés arra, hogy jobb legyen.

A Szentírásban a türelem fogalma szoros kapcsolatban van a reménységgel. „A földműves várja a föld drága gyümölcsét és türelmesen vár arra, míg őszi és tavaszi esőt kap.” (Jakab 5,7) A reménység teszi a türelmet aktívvá és értelmessé. Ezzel a reménységes türelemmel várja Isten népe a Krisztus napját. S ennek a türelemnek a mentalitása, lelkisége kell, hogy megmutatkozzék a keresztyének földi életének kérdéseiben is.

Ilyen értelemben legyünk magunk türelmesek és intsünk másokat is aktív türelemre.

Segítsen bennünket Isten arra, hogy a reform népünk javát szolgálhassa és arra is, hogy egyházunk népe ne fék, hanem lendítő erő lehessen népünk szebb és gazdagabb jövőjének munkálásában.

Dóka Zoltán

„Keresztyén ateizmus” Amerikában

Ma az Egyesült Államokban az egyik legtöbbet vitatott teológiai kérdés a „keresztyén ateizmus”, amely jelszavává tette az „Isten halála” kifejezést. Az irányzat fő képviselői Thomas Altier, Paul van Buren és William Hamilton. Komoly teológusok tárgyilagosan igyekeznek kiemelni ennek a teológiának az igazságtartalmát, de nagy többségük elutasító magatartást tanúsít. A vita azonban messze túlmegy a teológusok körén, különösen érdeklí a laikusokat és a fiatalokat. Könyveik a „bestseller”-ek közé tartoznak, és a könyvkereskedésekben első helyen láthatók azok a könyvek, amelyek erről a kérdéstről szólnak. A vita hullámai Európába is átcsaptak, bár az irányzat eredetileg tipikusan amerikai jelenség. Ismertetését egyik fő képviselőjük, William Hamilton rochesteri professzor cikke alapján adjuk, amely a *Pastoraltheologie* 1967. évi 9. és 10. számának 353—362. és 425—436. lapjain jelent meg. Az eredeti cikket kb. negyedére csökkentettük, de megtartottuk a szerző eredeti szövegezését a kihagyások megjelölése és összekötő szövegek nélkül.

Az „Isten halála teológia” az Egyesült Államokban

Mit jelent ez a kifejezés: „Isten halott”?

Többről van itt szó, mint amikor romantikus módon arra a közismert tényre figyelmeztetnek, hogy nehéz a szent Istenről emberi fogalmakkal beszélni. Erről is, de még többről is van szó. Azelőtt lehetségesnek tartották azt a kijelentést, hogy mi ugyan nem tudjuk megismerni Istent, de ő maga teszi magát számunkra megismerhetővé. De ma már nem ez a helyzet számunkra. Úgy látszik, mintha Isten nem is tenné magát számunkra megismerhetővé, — még mint az ember „ellensége” sem. Ez több, mint a régi tiltakozás a természetes teológia vagy a metafizika ellen. Ez több, mint az a közönséges állítás, hogy a szent Isten előtt összetörik a nyelv, és szétesik paradoxióba. „Az Isten halott”: nem az Isten-tapasztalás hiányáról, hanem az Isten hiányának tapasztalásáról beszélünk. Mégis igényt tartanak az Isten halála teológusai arra, hogy ők teológiai gondolkodók és keresztyének, akik egy közösségből egy közösség számára beszélnek.

I.

Thomas Altizer azzal a kijelentéssel kezdi, hogy alapvető tétele „az Isten halála” a mi korunkban — számunkra, most. Az ige teológiája ignorálhatja ezt a halált, de csak úgy, hogy az ígét érintetlennek gondolja a modern valóságtól. *Altizer* az Isten halálából adódó problémákat a szent és a profán fogalmával bontja ki. Azt állítja, hogy nem kereshetjük a szentet úgy, hogy a mi korunk radikális profánságát tagadjuk. Nekünk ezt igenelnünk kell: „A teológus feladata paradox: a vallás jelentőségét olyan világban kell feltárnia, amely belemerült Isten távollétének a sötétségébe.”

Altizer végeredményben sem a krisztológia, sem az etika kategóriáit nem használja, hanem a misztikáét. Látása azzal végződik, hogy az ember hajlandó résztvenni a szekuláris vagy profán világ végső egyedülletében és nyomorúságában, hogy hajlandó magára venni a „sötétség büntetését”, „a lélek sötét éjszakáját”, amelyben remélhető a szent új epifániája, az Isten megtalálására való újjászületés.

II.

Paul van Buren az evangélium *Dietrich Bonhoeffer*-féle „nem vallásos” interpretációjával kezdi, amely megfelel a nagykorúvá lett világnak. Az a teológiai összefüggés, amelyben van *Buren* a módszerét alkalmazza, nem más, mint *Rudolf Bultmann* mitológiátlanítási programja. Tény az, hogy megkísérelte teológiai munkáját „Isten nélkül” végezni: Az Isten nélkül üressé lett térben marad ugyan valami, és az ember történetiségének eszméje talán felhasználható arra, hogy a hit eredeti bizalom jelentését újra felépítse. Talán. De ettől eltekintve megvagyunk Isten nélkül, és a Názáreti Jézushoz tartjuk magunkat. *Altizer* számára az Isten nélküli keresztyén ember várakozó ember, aki mer alászállni a sötétségbe, és aki vívódik a profán dolgokkal, hogy tőlük esetleg elragadja szent tartalmukat. Van *Buren* számára az Isten nélküli keresztyén az ember Jézus: minden dolog tökéletesen szabad Ura, és senkinek sincs alávetve.

III.

Az én saját álláspontom is ebbe az általános irányvonalba tartozik. Ha *Altizer* a szent eltűnésének kozmikus jelenségéből indul ki, és ha van *Buren* a nyelv problémájánál kezd, akkor az én kiindulópontom kettősnek mondható: negatívnak és pozitívnek. A negatív abban az említett gondolatban rejlik, hogy az Isten és ember viszonyának képe, ahogyan a neoortodox hagyomány és bibliai teológia ránk hagyta, elvesztette erejét. Ez a teológiai hagyomány meglepő, sőt hősies hitet tudott tanúsítani, „a hit közcikláján tíz körmével” tudta

magát tartani. Rettegve tudott megállni az ellenséges Isten előtt, azzal vigasztalódva, hogy az élet legborzalmasabb rémségétől hit nélkül őriz meg. Ez az Isten, így mondtuk, sohasem fog minket elhagyni. De mégis elhagyott minket, vagy mi őt, vagy más valami történt. Mindenesetre ez a kép elvesztette azt az erejét, hogy a mi időnkben bárki számára meggyőző legyen.

A pozitív kiindulópont a reformációnak azzal a problémájával van kapcsolatban, hogy hogyan lehetünk ma protestánsok. Ez a kiindulópont inkább etikainak, mint antropológiainak vagy teológiai-nak nevezhető, és középpontjában nem a szabad személyiség vagy a hit által való megigazulás áll, hanem sokkal inkább a kimenetel „a kolostorból a világba”, — az egyházból, a védettség és biztonság, a rend és a szépség helyéről bele a polgárság nyüzsgő világába, az új egyetem, a politika, a fejedelmek és a parasztok világába. A reformációnak ez a látása a hitnek sajátos értelmezését engedi meg. A hit majdnem egybeesik a szeretettel, és a protestáns embert többé nem lehet „simul iustus et peccator”-ként jellemezni, hanem felebarátja és ellensége mellett álló emberként, aki rendelkezésére áll a bajba jutottnak. A felebarát mellett maradás és a Jézus mellett maradás összefüggéséről azonban még világosabban kell szólnunk.

IV.

Közöttünk elterjedt az a nézet, hogy a protestantizmus vagy a keresztyénség vagy Isten kinyilatkoztatása támadás *a vallás ellen*. Barth Károly erre vonatkozó fejtegetéseinek tartós és talán túlzott hatása volt. A vallást úgy határozta meg, hogy az az ember önhitt kísérlete önmaga istenítésére, és ezért nem szabad teológiai szempontból pozitíve értékelni. De ha a vallást ilyen módon azonosítjuk a bűnnel, és ha ebből azt következtetjük, hogy Isten kinyilatkoztatása a vallás ellen fordul, akkor ez a meggondolatlan olvasót elkápráztathatja, de ezzel nem szolgáljuk a teológiai gondolkodás tisztaságát.

Dietrich Bonhoefferrel együtt vallom a vallásos apriori összeomlását és az ember nagykorúsodását. Ez az összeomlás azt jelenti, hogy nem lehet önmagunk vagy létünk egy részét úgy meghatározni, hogy „szüksége van Istenre”. Az emberben nincsen egy Istentől kialakított úr. Lehet, hogy az emberi szív „nyugtalan, amíg meg nem nyugszik Benne” (Augustinus). De nem helyes azt mondani, hogy vannak mai életünkben bizonyos területek, problémák és dimenziók, amelyeket csak vallásos szempontból lehet kivizsgálni, megoldani, megvilágítani és tárgyalni.

Az a természetesség, amellyel, úgy hittük, hogy Istenről beszélni lehet, elmúlt. A mi benne való hitünk, a mi iránta való bizalmunk, a mi róla való tapasztalatunk valóban nagyon fogyatékos. Ezzel függ össze az éles támadás az olyan vallás ellen, amely Istent arra hasz-

nálja, hogy egy hiányt pótoljon, vagy egy problémát megoldjon, — talán éppen az Isten hiányának a problémáját. A mi Isten-várásunk, a mi istetelenségünk, részben egy nyelv és egy stílus keresése, amely abba a helyzetbe hoz minket, hogy ismét előtte állhassunk — boldogan, az Ő jelenlétében. A várakozásnak ebben az idejében van egy hely, amelyen állnunk kell. Nem az oltár előtt, hanem a világban, — a városban, a szükségét szenvedő felebaráttal és az ellenséggel együtt. Ez a hely határozza meg hitünket, mert a hit és a szeretet egy a várakozásnak ebben az átmeneti időszakában. Így nemcsak az Isten-várás helyén állunk, hanem útban is vagyunk Jézus Krisztus felé.

V.

Evidensnek tartom, hogy az Egyesült Államokban a teológiai gondolkodás és cselekvés mintegy 30 év óta, úgy mondhatnám, Ödipus-fázisban van. De most, azt hiszem, eljött az ideje, amikor az új helyzet hőse többé *nem Ödipusz, hanem Oresztész*.

Teológiai szempontból szükséges, hogy Oresztészt tekintsük paradigmának, mert nekünk is el kell vetnünk anyánkat (ti, az egyházat, *Ford.*). Hogy legyőzzük életünkben atyánk halálát — az Isten halálát —, az anyát kell elvetnünk, és a polisz felé kell fordulnunk tiszteletünkkel: a város, a politika és a felebarátunk felé. Azért, hogy Istent várjuk, a Transzcendenst és Csodálatost, és hogy benne örvendezzünk, kimegyünk a világba, a városba, és ott várunk, miközben dolgozunk.

Így tehát a protestáns embernek, a protestáns egyháznak, és mindenekelőtt a protestáns teológiának az utcán van a helye, ha igazán oreszteszi akar lenni. Gondolkodásunknak és cselekvésünknek Ödipusztól Oresztész felé kell haladnia; önmagától a felebarát felé, a város felé, a világ felé.

VI.

„Isten halála” bizonyos mértékig megfordította a hagyományos kapcsolatot *hit és szeretet, teológia és etika, Isten és a felebarát* között. Mi nem Istentől és a hittől tartunk a felebarát és a szeretet felé, hanem azért tartunk a felebarátunk, a város és a világ felé, mert úgy érezzük, hogy elvesztettük az Istent. Az elvesztésnek vagy a halálnak ezt az érzését tudomásul vesszük és elfogadjuk, hogy így van. Nem örülünk neki, nem is ragaszkodunk ahhoz, hogy így kell maradnia. Nem sajnálkozunk ezért önmagunkon sem. Várakozásunk idején azonban helyünk a felebarátunk és ellenségünk mellett van a világban. Ez az Isten-várás különbözik az egyszerű ateista humanizmustól. A mi világi cselekvésünknek keresztyén motívuma van, mert a felebaráthoz vezető utat nemcsak a világi, szociális, lélektani vagy irodalmi felismerések jelölik ki, hanem Jézus Krisztus és az ő felebarát felé vezető útját is. Etikai lényünket részben az Isten-várás

ideje formálja, részben azonban az aktuális krisztológia is. A világban és a városban való létezésünk nemcsak az egyházból a világba vezető reformátori felismerés megvalósítása, hanem engedelmesség is Jézus iránt.

Miért van ez így? Hogyan lesz Jézus ebben a világban nyilvánvalóvá? Egyelőre rejtve van a világban. A felebarátban, az igazságért folytatott harcban. Jézus úgy van a világban, mintha álarcot viselne, és a keresztyén ember feladata, hogy letörölje a világról az álarcokat, hogy Őt megtalálja, és ha megtalálta, nála maradjon és az ő munkáját végezze. Ebben az értelemben a keresztyén élet nem vágyakozó várakozás, hanem sokkal inkább kimenetel a világba. Az utolsó ítéletről szóló példázatban az igazak nem tudták, hogy Jézus volt az, akinek szolgáltak.

De Krisztus jelenlétének van egy másik formája is a világban. Ennél nem az ő leleplezéséről van szó, hanem arról, hogy a világban és a viláért Jézussá legyünk. Ezzel kapcsolatban emlékezetünkbe kell idéznünk az irgalmas samaritánus példázatának formáját, nem tartalmát. Jézust megkérdezik: Ki az én felebarátom? És ő indirekt módon válaszol: Ne keress felebarátot, légy te felebaráttá! Válaszát a mi problémánkra alkalmazva: Ne keresd Jézust az Írásban, a hagyományban, a szentségekben, a kegyes filmekben, a világban, valami álarc mögött — légy te magad Jézussá! Légy Krisztussá felebarátod számára —, ezt mondta Luther. Keresztyén élet ebben a formában nem kivonulás a világba, hanem mindenekelőtt befelénzés, hogy Jézussá legyünk.

Senkit sem akarunk eltéríteni a keresztyénségtől, nem csinálunk gyarlóságunkból erényt, sőt merjük az embereket a világ küzdőterére hívni, ahol emberek szükségét szenvednek, ahol Jézus található, és ahol neki szolgálni lehet.

William Hamilton

Értékelés néhány szóval

Az irányzat értéke ugyanolyan ellentmondásos, mint a „keresztyén ateizmus” elnevezés, vagy „az Isten halott” jelszó, amelyet Fr. Nitzschetől kölcsönöztek. Érthetővé válik ez az amerikai egyházi és közélet hátterén, amely szintén ellentmondásos. A hitélet rendszerint ultramodern keretek között folyik, de többnyire konzervatív polgári légkörben, amely mellett elhúz a modern élet valósága. Ebben az összefüggésben pozitív vonás az, hogy ez az irányzat nyitott a világ felé, kitör a hagyományos és jólápoltt egyházi keretek közül, és érintkezést keres a valóságos étellel. Elgondolkodtató vonás az, hogy ateizmusa mellett hangsúlyozza krisztocentrikus keresztyén-ségét. Lehet, hogy patetikusán vallott istentelensége mögött mélyebb Istenélmény rejtőzik, mint a hagyományos gondolatmenetek-

ben mozgó teológiákban. A világban található és a világi életben követendő Jézusról pedig vonzó melegséggel szólnak. De a keresztény hit tartalmából alig maradt több a reménykedő várakozásnál. Kérdéses vonás az, hogy megoldásul az egyházból való kivonulás útját (az „anya elvesztését”) választja, hogy a világban rátaláljon Istenre és Jézusra. Ennyire elképzelhetetlen az egyház megújulása úgy, hogy a világban szolgáló egyházzá legyen?

Dr. Pröhle Károly

MEGJELENT EGYHÁZI TÖRVÉNYEK

címen a Magyarországi Evangélikus Egyház
Törvénykönyve

Ára 25,— Ft

Kapható a Sajtóosztályon

Az egyházak és a „harmadik világ”

A „The Ecumenical Review”, az Egyházak Világtanácsa folyóirata 1967. évi októberi száma a fejlődésben elmaradt népek sorsával kapcsolatos egyházi felelősség kérdéseivel foglalkozik. Hatalmas problémakomplexum ez. Hiszen a fejlődésben elmaradt népek egyre türelmetlenebbül követelik azt, hogy egy sorba jussanak a fejlődésben előrehaladottabbakkal, és bizonyos az, hogy e követelés körünkben méretei tekintetében történelemformáló tényezővé vált.

A szám cikkíróinak zöme személyében, származása szerint is a „harmadik világból”, Afrikából, Indiából vagy Latin-Amerikából való. Mások hivatásszerűen kapcsolódnak a fejlődésben elmaradott népek szociális és gazdasági problémáihoz. A cikkírók között nemcsak teológusok vannak, nemcsak a különféle egyházi és egyházközi világszervezetek munkatársai és szakértői, hanem szociológusok, politikusok és közgazdászok is.

A tanulmányírók véleménye megegyezik abban, hogy mindnyájan arra törekednek, hogy fokozzák a fejlettebb gazdasági viszonyok között élő egyházak és népek aktív felelősségét az elmaradottabbak felé. Abban is hasonló a véleményük, hogy a fejlettebb viszonyok között élő egyházak felelőssége nem csupán anyagi természetű, vagyis problémáik semmilyen szintű és méretű direkt segélyprogrammal nem oldhatók meg. A fejlődésben elmaradt népeket arra kell segíteni, hogy egyedeikben és összességükben a saját lábukra álljanak, s arra fejlődjenek, hogy kérdéseikre maguk találjanak választ és megoldást.

A tanulmányok között két ponton mutatkozik eltérés. Nem egyéges a látás abban a tekintetben, hogy a múltig visszanyúló felelősség, mint a régi társadalmi és gazdasági igazságtalanságok eltűrése, illetve az azokban való aktív részvétel, vagy a jelenlegi neokolonializmus új formáinak passzív tudomásulvétele mennyiben kötelezi az egyházakat fokozott felelősségre. Másrészt megoszlanak a vélemények abban a tekintetben is, hogy meddig terjed az egyházak felelőssége a reformokat radikálisan, forradalmak útján is véghezvinni kész törekvések támogatásában.

E szám egyik cikkírója, C. T. Kurien, a Dél-Indiai Egyház tagja, a tambarani Madras Keresztyén Kollégium közgazdaság pro-

fesszora arról írt tanulmányt, hogy milyen szerepe van a nevelésnek a fejlődő országok életében.

Kurien mindenekelőtt azt állapítja meg, hogy a hagyományos felfogás szerint egy-egy ország gazdasági helyzete a termelőeszközök fejlettségével egyenes arányban van és a kultúrának a gazdasági életben legfeljebb értékőrző szerepe lehet. Ebből a felfogásból következtetett az az elgondolás, hogy a fejlődésben elmaradott országokat nagyarányú tőkebefektetéssel, különféle segélyakciókkal el lehet segíteni a fejlődés útjára. A szerző, nem tudni, miért, nem tér ki arra a kétségtelen tényre, hogy a főleg a második világháború utáni nagy-szabású segélyprogramokban, kapitalista tőkekihelyezésekben milyen politikai célkitűzések érvényesültek.

Figyelemreméltó azonban a szerzőnek az a megállapítása, hogy az említett, hagyományos felfogástól eltérő véleményt elsőnek Strumlin szovjet akadémikus képviselt, rámutatván a gazdasági fejlődés nem-materiális tényezőinek döntően nagy szerepére. Strumlin már 1919-ben felhívta Lenin figyelmét arra, hogy mind a mezőgazdaság, mind az ipar termelékenységé nagymértékben függ a dolgozók általános és szakmai iskolázottságától. Strumlin felismerésére sokáig nem figyeltek fel a nyugati közgazdászok. Újabban egyre többet szoktak hivatkozni rá.

A „harmadik világ” gyors társadalmi és gazdasági változások között élő népei — állapítja meg Kurien — az iskolázottságban, a kultúrszint emelésében egyrészt felfelé törekvéseik szimbolumát látják, másrészt fegyvert egy új és igazságos társadalmi rend megteremtésére.

Vannak, akik az általános és szakmai műveltségi szint emelkedésével párhuzamosan megvalósuló gazdasági fejlődést és életszínvonalemelkedést a radikális társadalmi változások, a forradalmak legjobb, sőt talán egyetlen ellenszerének tartják. Ezzel kapcsolatban utal a szerző az indiai nevelési főbizottság tavalyi jelentésére és arra a buzgó törekvésre, amellyel nemcsak Indiában, de több más fejlődő országban is egyre radikálisabb reformokat valósítanak meg a köznevelésben.

Ezek a reformok önmagukban természetesen jók és szükségesek is. A szerző részletesen foglalkozik a hazájabeli oktatási reformok, mindenekelőtt felsőoktatási reformok reális lehetőségeivel.

De világosan nem foglal állást abban a tekintetben, hogy szerinte egy életreszabottabb oktatási rend elősegíti-e, vagy ellenkezőleg kifogja-e a szelet a radikális társadalmi és politikai változások elől. S adós marad a válasszal avval a nagy problémával kapcsolatban is, hogy a „harmadik világ” égető társadalmi és gazdasági kérdései lassú fejlődéssel vagy forradalmak útján oldhatók-e meg inkább. Kár, hogy minderről, mint egy keresztyén felsőoktatási intézmény tanárja nem nyilvánít véleményt az EVT folyóiratában.

Schreiner Vilmos

Prédikálásunk ótestamentumi textusok alapján

Erről a témáról írt érdekes és eszméltető cikket Carl Graesser a Concordia Theological Monthly 1967. szeptemberi számában. A szerző a világ egyik legnagyobb evangélikus teológiai főiskoláján, a St. Louisban (USA) levő, Concordia Seminary-ben tanársegéd az ótestamentumi tanszéken. Az erősen hitvallásos Missouri Synod az utóbbi időben nyitottabb más evangélikus egyházak irányában, mint azelőtt. Igen élénk teológiai munkát folytat, teológiai vonalvezetésében próbál elszakadni korábbi fundamentalista jellegű felfogásától. Professzorai és kiadványainak írói teljesen ismerik az európai teológia (német és skandináv evangélikus teológiára gondolunk itt első sorban) minden árnyalatát.

Graesser cikkében *három kérdésre* kísérel meg feleletet adni:

1. Miért kell az újtestamentumi igehirdetőnek Ótestamentumból prédikálnia? 2. Milyen nehézségek jelentkeznek az ótestamentumi textusról tartott prédikációnál? 3. Hogyan lehet megtalálni a mai ember számára érvényes isteni ígét egy ilyen régi és különös könyvben? — Mindegyik kérdésre sokrétűen válaszol, majd egy konkrét textus alapján mutatja be azt, amit elméletileg tisztázott.

A bevezetésben valóságghűen vázolja a helyzetet: egyrészt az evangélikus *lelkészek* szerzte a világon otthonosabban mozognak az Újtestamentum világában, mint az Ótestamentumében, másrészt az evangélikus *igehallgatók* kevésbé érdeklődnek az ótestamentumi textusok iránt, s az ismeretük is minimális e téren. Ma már gyakran megmosolyogják az ótestamentumi neveket: Józafát, Habakuk, Áháb stb. —, amelyek azelőtt az angolszász világban keresztnevekként is szerepeltek —, a szerző ezt is jellemzőnek találja.

Az említett kérdéseket e valóságos helyzet ismeretében teszi fel és kísérli meg megválaszolni.

Az első kérdésre így felel: Az út.-i igehirdetőnek azért kell az Ót.-ről is prédikálnia első sorban, mert Isten szava hangzik az Ót.-on keresztül is. Természetesen számunkra az út.-i bizonyágtétel a vég-ső norma a teljes íráson belül, mégis a SZI magában foglalja mind a két testamentumot és az OT nem kevesebb mint 77⁰/₀-át teszi ki a teljes Bibliának. — Másodszor az út.-i igehirdető azért prédikál ót.-i textusról is, mert ez volt az UT korabeli szokás is. Urunk maga is így prédikált, az apostolok hasonlóképpen. Harmadszor, mert bizonyos vonások erőteljesebben és teljesebben jelentkeznek az OT-ban, mit az Újszövetségben: Istennek világteremtő és Úr volta, valamint a szociális igazság kérdése — különösen a prófétáknál (Ámosnál, Míkeásnál, Ézsaiásnál). Negyedszer, mert sok tekintetben éppen konkrét és könnyen érthető képeivel a mi korunk problémáihoz is van mondanivalója. Ötödször azért, mert egy bizonyos változatosságot és

friss levegőt hoz a már megszokott és túlságosan is ismert út.-i történetekhez, vagy példázatokhoz edződött gyülekezetben.

A második kérdésre így válaszol: Nehézséget jelentett sokáig az, hogy az OT-ot túlságosan szűk keretben értették, s csak mint Jézus Krisztusra irányuló próféciát értékelték. Ma azokat a szakaszokat is megbecsüljük az OT-ban, amelyek az ősi Izráel mindennapi életével foglalkoznak. — Jelentős nehézséget jelent, hogy túlságosan kevés az ismert anyag a hallgatókban földrajzi-történeti és kulturális vonatkozásokban és így a prédikáció jelentős részét rendszerint ezek elmagyarázása foglalja el. Felveti a kérdést a cikkíró, nem lenne hasznos a régi szokást újra bevezetni, s a templompadokra (térképekkel és kronológiai táblázatokkal ellátott) Bibliákat helyezni, hogy a televízióhoz szokott és a vizuális módszereken nevelkedett nemzedék is láthasson valamit, miközben hallja a prédikációt. — Nehézséget jelent az is, hogy az OT szóképeit, kifejezőmódját idegennek érzi a mai városi ember. Pszichológiailag is távol áll alkata az ókori zsidó emberétől: intellektusa dominál, szíve és érzelmi világa rovására. — Nehézség az is, hogy az OT-ban gyakran történik direkt kapcsolás pillanatnyi politikai helyzetekben. Próféták kijelentik: ez és ez az Isten akarata (Pl. Ézsaiás 28—31 fejezetek). Ki merésznélne ma így használni a SZI-t konkrét, politikai bonyolult helyzetekben? — Az is nehézség, hogy az OT-ban a materiális élet, az immanens világ mintha nagyobb hangsúlyt kapna, mint az UT-ban, de talán a legnagyobb nehézség az mégis, hogy az OT önmagában befejezetlen könyv, s nem lehet róla prédikálni az UT-ban történt krisztusi kijelentésre hivatkozás nélkül. Probléma az is — és ezt ma jobban látjuk, mint azelőtt, hogy az UT nem egyszerűen a kontinuitást jelenti, hanem gyakran radikális diszkontinuitást, szava sokszor nemcsak kiegészíti az OT szavát, hanem szöges ellentétben áll vele. Az UT valóban új szövetség könyve egy új Izráel számára egy — Jézus Krisztus miatt — új korban.

A harmadik kérdésre a szerző így válaszol: Meg kell találni azt a kapcsolópontot (analógiát), amiben a XX. sz. modern (amerikai) gyülekezet és az ókori ótestamentumi gyülekezet tagjai egyek. Az egyetlen igazi analógia: Istennel és embertársaikkal elrontott viszonyban éltek az akkori emberek is, csakúgy, mint mi. Ha eddig, az alaprelációig ásunk le (R 3,22—44.), úgy valóban közös platformot találunk.

Három alapvető lépést kell megtennie minden prédikátornak ahhoz, hogy jól prédikáljon ót.-i textusról is: 1. Meg kell találnia mi volt Isten szava az akkori emberhez. Ide jó *exegézis* kell és *nem eiségézis* (ez utóbbi a mi gondolataink belemagyarázása a textusba). 2. Jó lelkipásztori ismeret kell azokról, akikre irányul a prédikáció. „Időpazarlás a be-nem-céltott igehirdetés mind a prédikátor, mind az igehallgató számára”. 3. Helyes applikáció szükséges. A szerző itt a jó módszert abban látja, hogy az OT egykori üzenetét az UT.-on, pontosabban Jézus Krisztus személyén, mint „gyűjtőlencsén” keresztül sugároztatva kell közvetíteni a gyülekezetnek. A jó lencse átengedi

a fényt, de kizár bizonyos sugarakat, fókuszba gyűjti a fénynyalábót és képes gyűjtani is. Mindezt megteheti az UT-on keresztül szűrt út-i textussal az ige hirdető: 1. Az OT üzenete Jézus Krisztuson keresztül beszél a modern embernek is. 2. Az OT bizonyos részei nem kerülnek az UT gyűjtőlencséjébe. 3. Az OT, egymás mellett haladó vagy szétszóródó sugarait fókuszba gyűjti Jézus Krisztus. 4. Az így kezelt OT gazdagítani és gyűjtani is képes. Ha olyan textus kerül elének, amely önmagában nem emlékezteti a híveket egy vagy más út-i szakaszra, bátran olvassunk fel mellé egy részt az UT-ból segédtextusként — ajánlja a cikkíró.

A szerző ezután Ézs 6,1—13-v. textusával (SZH. vasárnapi textus egyházában) illusztrálja „analógiai módszerét”. Túl a formális analógián („háromszor szent” Isten egyenlő a Sz. Háromsággal) megkeresi azokat a pontokat, amelyek az UT gyűjtőlencséjén át prédikációvá válhatnak: Isten Teremtőnk, mint ahogyan az egész világ Teremtője. Csak úgy kerülhetünk helyes viszonyba a körülöttünk levő világgal (testvéreinkkel), ha Őrnak és Teremtőnek ismerjük el Őt. Isten Megváltónk a Jézus Krisztusban, aki elfogadott és megmentett bennünket. Isten megtisztító és megszentelő Istenünk, aki értelmes, tartalmas étellel küld a világba. Így kerülünk harmóniába Isten egész házanépével és saját élethivatásunkkal.

A cikk egyrészt jó evangélikus véleményt képvisel, másrészt írójának tendenciája (tudományos exegézist ad elő a szerző), hogy az egyház legsajátosabb munkáját az evangéliumhirdetést segítse.

Hafenscher Károly

Élet szabad formákban

Dietrich von Oppen, a marburgi egyetem teológiai fakultásának professzora a Lutherische Rundschau 1967. évi októberi számában „Leben in offenen Formen” címmel a szociáletika szempontjai szerint elemzi a lutheri reformációnak a keresztyén ember szabadságáról szóló tanítását.

Mindenek előtt azt állapítja meg, hogy a reformáció kora óta eltelt 450 év alatt igen nagy mértékben megváltozott az élet bennünk és körülöttünk. Az életet átformáló tényezők között külön is kiemeli az ipari forradalmat, mint amely nemcsak az élet külső kereteit alakította át nagy mértéken, hanem átformálta, átalakította magát az embert is.

A reformáció felismeréseit csak az azóta eltelt idő jelentős ember- és világátformáló tényezőinek figyelembe vételével lehet hitelesen tolmácsolni. Tévednek, akik azt gondolják, hogy egyszerűen ismételni kell azt, amit reformátor őseink egykor vallottak és hirdettek, de azok is, akik az azóta végbement változásokat olyan nagy-

mértékűeknek gondolják, hogy háttérükkel érvénytelenekké, feleslegesekké, érthetetlenekké vagy egyenesen értelmetlenekké váltak olyan tanítások, amelyek egykor döntő jelentőségűek voltak.

Az igazság az, hogy korunk az előzőkhöz képest fokozott mértékben is rá tud hangolódni azokra a kérdésekre és feleletekre, amelyeket a reformáció felvetett és hangoztatott. Természetesen azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a reformáció a maga sokféle okával és okozatával együtt szervesen beleépült a történelem, azon belül különösen is a kultúrtörténet folyamatába. A kölcsönhatások rendkívül bonyolult szövevényeivel egyrészt maga vált történelemformáló tényezővé, másrészt a reformáció egyébként is árnyalt felismeréseit sok tekintetben formálták vagy deformálták az elmúlt négy és fél évszázad eseményei és változásai.

Aligha tévedünk azonban, ha úgy gondolkozunk, hogy függetlenül is a reformáció bármiféle pozitív vagy negatív értékelésétől, úgy látjuk, hogy abban a korban volt születőben a mi mai, modern világunk és csirájukban azok az erők, amelyek technikai civilizációnk kifejlődésének lehetőségeit hordták magukban. Sok minden természetes ma a mi számunkra, amiről hitvalló őseinknek legfeljebb ha elképzeléseik lehettek. Más a mi világunk, mégis levethetetlenül magán hordozza elmúlt idők sok örökségét, legyen az érték, teher vagy feszültség ma a mi számunkra.

A szerző szerint a reformáció legmaradandóbb értékei közé tartozik a fiatal Luther tanítása a keresztyén ember szabadságáról. Maga a könyv, mint tudjuk, Luther első művei közül való, felismeréseiben mégis nagy mértékben előremutató. Szinte úgy látszik, hogy csak a mi korunk érett meg eléggé arra, hogy a keresztyén ember szabadságáról szóló, sajátosan lutheri, s őt a protestantizmus más irányzataitól el is határoló tanítást a maga teljes egészében megértse és megélje.

Közismert a mű lényege, Luther kettősen egy tétele a keresztyén ember szabadságáról: a keresztyén ember hite által mindenek szabad ura, alávetve senkinek és semminek nincs, ugyanakkor a szeretetben készséges szolgálja minden embertársának.

Azt jelenti ez, hogy a keresztyén ember cselekvését nem külsőleges törvények és szabályok határozzák meg, hanem végső soron az a szabadság, amelyre Krisztusban, a bűnbocsánat evangéliuma által jut el. Így a cselekvés nem kívülről, hanem belülről, illetve felülről motivált. Ebben a szabadságban az ember valóban „választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, megtartásra való nép”. (I. Pt. 2,9.)

A reformáció kora óta eltelt időben, különösen is a legutóbbi korban az élet számtalan külső megkötöttségtől szabadult. Mint jól tudjuk, a középkor emberére a stabilitás volt jellemző, a kész dogmák és átléphetetlen társadalmi határok. Az élet stabil modelljével kapcsolatban a reformátorok és közvetlen utódaik implicite különböző módokon foglaltak állást. A keresztyén ember szabadságának tanításával Luther ellene mondott minden külsőlegességében szent

és sérthetetlen életrendnek. Az ortodoxia kora azonban a régi, stabil életmodell helyett újat, de ugyancsak stabilat alkotott, lokalizálván az életet a család, a gyülekezet és a fejedelemség koncentrikus életköreire. A kálvini gondolkozásnak pedig nem egy esetben jellegzetességévé lett a mindent változthatatlan és Istentől eleve elrendelt helyére tenni törekvő igyekezet.

A legújabb kor hatalmas gazdasági és társadalmi változásai között a régi, stabil formák az élet minden területén egyre használhatatlanabbaknak bizonyulnak. A modern kor szekularizált embere az élet minden megnyilatkozásában szabadságra, nyitottságra törekszik. Visszautasít és elvet minden konvencionálismust, legyen az erkölcsi felfogás vagy művészeti szemlélet, gondolkozási forma, politikai állásfoglalás, munkamódszer vagy kutatási eljárás. Egyre nyitottabbakká válnak az élet ősidők óta zárt egységei. Nem zárt életrend többé a család. A közösségi élet alapformájának régen megszűntek sokféle, a tagokat szorosán egybefűző funkciói. A társadalom struktúrájában feltartóztathatatlanul bontja le önmaga régi osztályhatárait. A mai ember sem helye, sem helyzete, sem felfogása tekintetében nem ismer maradandót és megváltozthatatlant és aligha volt kor, hogy a mainál jobban értette volna azt a bibliai igazságot, hogy nincs itt nekünk maradandó városunk.

Előfeltételektől és előítéletektől önmagát felszabadító korunk embere azzal a nyíltsággal nézhet szembe a világgal, amely Luther szerint az igazán hívőkre mindig jellemző kell, hogy legyen. Alapvetőleges szabadságtörekvése elkötelezés és kockázat. Érvényes rá is Luther gyakran használt hármass meghatározása: életének fő irányai a világra, a többi emberre és önmagára vonatkoznak; vagyis coram mundo, coram hominibus és coram seipso él. Világhoz való viszonyában az ember egyre inkább úrrá lévén a természetén, felszabadul az objektumokhoz eleve kötöttség kényszerétől. Létét meg nem kötöző távolságban tudhatja magát a tárgyi világ tényeitől. Az embertársakhoz való viszonyban az egykori szabályok és konvencionális formák uralma alól a kötetlen találkozások nyitott formáira szabadult fel és az áttekinthetőbbé formált világban minden embertárs láthatáron belülivé, felebaráttá (Nächster) lehet. Önmagát pedig már nem külsőleges törvények tükrében nézi. Mindezek a változások abba az irányba mutatnak, mint a keresztyén ember szabadságáról szóló tanítás.

Kétségtelenül kockázatos korunk átváltása a külső meghatározottságtól a belsőbe. Nem annyira radikális változásról, mint hangúlyáttolódásról van szó, hiszen az élet külsőleges rend-kereteinek relatív szerepére szükség van és a régiek is tudták, mi a szabad lelkiismeret uralma. Mégis ez az átváltás éppen úgy magában hordozhatja a jövődő reménységét, mint nagy veszedelmeket is. A veszély abban áll, hogy a kor embere visszaél a nyitott formák szabadságával. A reménység záloga pedig az, hogy Isten országának erői ma is munkálkodnak már a világban. Vagyis Isten országa nemcsak a ter-

més reménysége alatt elvetett maghoz hasonlít, hanem a történelem folyamán beérő gyümölcshöz is.

A nyitottá fejlődő világban az egyház hitvallásai évezredek igazságokat egybemarkolva segítik az embert arra, hogy szabadsága felelősségteljes szabadság legyen. Ebben a szolgálatban az egyház sem egyedeiben, sem közösségeiben nem abszolutizálhatja magát. Egy valaki van csak, akiben „a bölcsességnek és az ismeretnek minden titka el van rejtve” (Kol. 2,3). Az egyházaknak hitvallási sokféleségükben is egy a feladatuk s közös munkálkodásuk jó lehetőségeinek kitűnő példája az ökumenikus mozgalom, ahol a tagegyházak nem mondanak le tanításbeli sajátosságaikról, de egyik sem tekinti önmagát az igazság egyetlen letéteményesének.

Nem egyszerűen a kor követelménye az, hogy az egyház ne zárkózzék be önmaga elszigeteltségébe és szolgáljon egy új világ nyitott, mozgékony életkeretei között, hanem maga a tolmácsolandó evangélium old fel erre a keresztyén ember szabadságának jegyében. Nem az az egyház feladata, hogy régi önmagát őrizze meg egy olyan világban, amelyet elvetemülten hitetlennek ítél, hanem az, hogy konfrontálja önmagát a mai világgal. Gyümölcöző ez a találkozás. Nyomában jövő tárul fel, olyan jövő, amely felé utat mutatott Luther nemcsak a maga kora, de a mi korunk számára is.

Schreiner Vilmos

A 2. vatikáni zsinat ekleziológiájáról

A római egyház 2. vatikáni zsinata külön dogmatikai konstitúciót szentelt az ekleziológiai kérdéseknek. A zsinati atyák azonban e konstitúció elkészítésén kívül is gyakran szembe kerültek ekleziológiai kérdésekkel. Nemcsak arra kell itt gondolnunk, hogy a többi zsinati dokumentum, amikor az egyház egyes életmegnyilvánulásaival foglalkozik, meghatározott ekleziológiai alapállást föltételez. A zsinati és zsinat utáni viták mögött inkább az a tény húzódik, amit *Karl Rahner* emelt ki az Egyházak Világtanácsa Központi Ökumenikus Főiskoláján, Bosseyban 1966. októberében tartott előadásorozatában. Szerinte a mostani, „posztkonciliáris” teológiai korszak fő jellemzője, hogy földolgozásra kerül az 1. és 2. vatikáni zsinat közötti teológiai változásokból adódó feszültség. Az 1. vatikáni zsinat után úgy tűnt, hogy többé a római egyháznak nem is lesz szüksége zsinatra, mert pápai határozatokkal, erős központi vezetéssel, adminisztratív eszközökkel *szervezetileg és teológiailag* is el lehet kormányozni az egyházat.

Az egyházzal szembeni dogmatikai konstitúcióban, mint a többi zsinati dokumentumokban is, számolni kell ezért fogalmazásbeli,

hangsúlybeli, teológiai következetlenségekkel, mert a szövegek a két tábor, a „haladó és maradi” csoport közötti viták kompromisszumai.

A dogmatikai konstitúcióban magában rejlő ekleziológiai problémákat tematikusan fogja össze dr. Uwe Gerber (Tübingen) cikke (Kritische Bemerkungen zur katholischen Ekklesiologie nach der Constitutio dogmatica de Ecclesia des II. Vatikanums. Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie, 9. kötet, 1967. 3. füzet, 356—390. lpk.). Hét témakörben vizsgálja a római ekleziológia viszonyát a krisztológiához, pneumatológiához, más keresztény egyházakhoz, a hierarchiához és a laikusokhoz, a történelemhez, a mariológiához és végül a piszteológiához. A részletes elemzések számot tarthatnak a szaktudósok érdeklődésére. A következőkben Gerber cikke nyomán hadd tegyek néhány megjegyzést a 2. vatikáni zsinat ekleziológiájával kapcsolatban.

1. Az 1. és 2. vatikáni zsinat szembe állítása fölveti a római egyházon belüli tanfejlődés lehetőségének a kérdését. George H. Tavard tesz egymás mellé két érdekes tényt ezzel kapcsolatban, a Journal of Ecumenical Studies (Pittsburgh) 1966-os téli számában. Emlékeztet arra, hogy a modernizmus elleni esküben (1910. szept. 1.) benne van a dogmafejlődés heretikus koncepciójának teljes elvetése. A Humani Generis enciklika viszont (1950. aug. 12.) lehetségesnek és szükségesnek tartja, hogy a teológia új fogalmakat tegyen a régié helyébe, hogy az isteni igazságnak változatos módon adjon emberi kifejezést. Amikor azonban a 2. vatikáni zsinat mariológiai vonatkozású dolgait olvassuk, akkor már nem egyszerűen „új fogalmakról” vagy „átfogalmazásokról” van szó, hanem új dogmákról (v. ö. Gerber i. m. 379—382. lpk.).

2. Amint erre Gerber cikke is rámutat részletes elemzésével, a római ekleziológiát ma sok vitára okot adó kettősség jellemzi. Az évszázados hagyományoknak megfelelően egyrészt az egyház római kizárólagosságát, hierarchikus, doktrinér és intézményes jellegét hangsúlyozzák. (V. ö. Gerber i. m. különösen 371—4. lpk.) Másrészt viszont korrektúrát jelent annak aláhúzása, hogy az egyház Isten népe, Krisztus teste és annak a jele, hogy Isten szereti a világot és kegyelmes hozzá. (V. ö. Gerber i. m. 357—7, 374—8. lpk.) A laikusok szerepének, szolgálatának kiemelése is új szempont ma Rómán belül.

3. Karl Rahner szerint a római egyházban meginduló teológiai vitákat örvendetes dolognak kell tekinteni. A régi konzervatív vonal nem tartható, márcsak a protestáns teológia hatása miatt sem. Bosseyban tartott előadásában elmondta, hogy távolról sem elégedett az egyháztól szóló dogmatikai konstitúcióval, mert az inkább a legutóbbi évek teológiai fejlődését foglalja össze, de nem ad választ a ma és a jövő kérdéseire.

Természetesen vannak, akik nem örülnek a római egyházban most folyó teológiai tisztázásnak. Ottaviani bíboros, a Hittani Kongregáció vezetője a közelmúltban, 1966 nyarán egy titkosnak

szánt, de nyilvánosságra került közvéleménykutató levelet küldött szét, és ebben kérte a püspököket, hogy tájékoztassák őt, milyen nem kívánatos teológiai véleményeket, a hivatalostól eltérő, a híveket megzavaró vélekedéseket lehet ma találni a római egyházon belül. Föl is sorolt néhányat és a kifogásolt dolgok között helyet kapott az is, hogy egyes csoportok és személyek megkérdőjelezzék a római egyház tekintélyét, a pápai tanítóhivatal tekintélyét.

4. Egy személyes élmény teszi számomra emlékezetessé Róma konzervatív és haladó kétarcúságát. Az Ökumenikus Főiskolán, Bossyban történt, hogy az egyik francia professzor, zsinati szakértő előadása után valaki fölvetette a kérdést, mi a véleménye a római és a protestáns egyházak közös istentiszteleteinek lehetőségéről. Az illető inkább konzervatív teológusnak nevezhető, bár nem volt annyira az, hogy el ne jött volna oda előadásokat tartani.

Válaszában nagyon udvariasan, de igen határozottan kifejtette, hogy szerinte ez nem lehetséges, mert hiszen a protestáns istentiszteletek és úrvacsoraosztások nem istentiszteletek és nem szentségek, az igazi katolikus vélemény szerint.

A szavai után támadt megrökönyödésben indulatosan ugrott talpra egyik fiatal római hallgatótársunk. Annyit tudnunk kell róla, hogy amerikai jezsuita, aki jelenleg Hollandiában dolgozik az egyik egyetemen. Kiabálva mondta el, hogy ő ugyan jó katolikusnak tudja magát, de nagyon sajnálja, hogy az egyháza képviselője részéről ilyen szeretetlen véleményt hallott és ő ezt nem tudja helyeselni, és várja azt az időt, amikor együtt térdelhetnek az oltárhoz protestánsok és katolikusok.

Számunkra, protestánsok számára, örvendetes tény, hogy a római egyházon belül a 2. vatikáni zsinat új teológiai szakaszt jelent, és ebben a teológiai szakaszban több lehetőséget és kezdeményezést mutat Róma a teológiai közeledésre és megértésre, mint eddig bármikor a történelem folyamán. Ugyanakkor fájjaljuk, hogy a római egyház a maga egyetemes igényének, tévedhetetlenségének és mariológiai tanfejlődésének újabb hangoztatásával és kinyilvánításával csak tovább mélyítette a közöttünk fönnálló ellentétet.

ifj. Harmati Béla

Együtt

kell megoldaniuk közös kérdéseiket és feladataikat azoknak, akik egy úton járnak. Erre gondolva „Fórum” címen új rovatot nyitunk, amelyben megbeszéljük közérdekű kérdéseinket. Kérjük tehát lelkésztestvéreink hozzászólását, helyeslő, bíráló vagy kiegészítő észrevételeit akár ebben a rovatban, akár a folyóirat más részében közölt cikkekhez. Várjuk ezt nemcsak az ezután megjelenő, hanem az elmúlt év cikkeire nézve is. A szelektálás jogát azonban fenntartjuk, és névtelenül beküldött hozzászólásokat nem vesszük figyelembe, de a névtelen közlést bárki kérheti.

Szerkesztő

Lelkipásztori szolgálatunk

Érdeemes lenne egyszer teológiatörténeti szempontból elemezni, miért hívják Isten szolgáját egyszer prédikátornak, másszor meg papnak, lelkésznek, vagy lelkipásztornak. A reformáció korabeli prédikátor elnevezés mögött nyilván az a meggyőződés áll, hogy szolgálatunk centruma az evangélium prédikálása. Az ortodoxia papi elnevezése meg valószínű azt hangsúlyozza, hogy Isten szolgálja a klasszikus „hídépítő” Isten és az emberek között. A felvilágosodás korának lelkésze — éppúgy, mint a bölcész, vagy gyógyszerész — lehetőleg tudományos szinten foglalkozik tárgyával: a lélekkel, illetve a lelki dolgokkal. A lelkipásztor elnevezés viszont — sajnos ez a kifejezés magyarországi evangélikus egyházunkban nem honosodott meg — arra a meggyőződésre enged következtetni, hogy az evangélium szolgálatának nem egyedüli és kizárólagos alkalma a prédikáció. Nemcsak azért, mert — napjainkban különösen — a prédikáció egyre kevesebb embert ér el, hanem azért is, mert a prédikáció üres beszéd marad csupán, ha emberek közötti forgolódásunkkal, az emberekkel való törődésünkkel nem tudjuk megjeleníteni azt a pásztori szeretetet, amellyel Krisztus Urunk járt az emberek között. Erre a pásztori szolgálatra napjainkban és jövőben különösen is nagy szükség van, mert — emberi oldalról tekintve — gyülekezeti életünk elengedhetetlen feltétele ez a lelkipásztori személyes kapcsolat.

Leggyakoribb hibánk mégis az, hogy lelkipásztori szolgálatunk célját kizárólag abban látjuk, hogy az embereket megtartsuk, vagy megnyerjük a gyülekezet számára. Ennél csak az a rosszabb, ha — nyugtatómbbel a zsebünkben — akkor lendülünk neki a látogatásnak, amikor kiürül a gyülekezet kasszája. Félreértés ne essék, a helyesen végzett lelkipásztori szolgálatnak az is eredménye, hogy híveink megmaradnak a gyülekezetben, s áldoznak Isten dicsőségére, de ha célunk csak eddig terjed, az emberek ezt nagyon hamar észreveszik, s minden lelkipásztori erőlködésünk hiábavalónak bizonyul. A lelkipásztori szolgálatnak igazi célja sem más, mint általában a prédikációé: segíteni az emberek lelki-testi ínségein, problémáin az evangélium megszólaltatásával. Csakhogy míg a prédikációban ez általánosságban történik, a lelkipásztori szolgálatban konkrétan, egyes konkrét személyekre célozva.

Az emberek megismerése

Az előzőekből világos, hogy a lelkipásztori szolgálatunkban talán még sokkal inkább szükségünk van az emberek helyes megismerésére, mint igehirdetési szolgálatunkban. S itt nemcsak arra gondolunk, hogy ismerjük meg a ránk bízott emberek életkörülményeit, családi és megélhetési problémáit, esetleg lelki vívódásait, hanem mindenek előtt életszemléletüket és gondolkodásmódjukat. S ez számunkra, akik egy egészen más társadalmi rend életszemléletén és gondolkodásmódján nevelkedtünk, nem egészen egyszerű. Ezt különösen akkor érezzük, amikor fiatalokkal beszélgetünk. Ha nehéz is ez a feladat, nem lehetetlen. Állandó és kitartó tanulással, s a körülöttünk zajló élet tudatos megfigyelésével szinkronban tudunk maradni a ránk bízott emberek gondolkodásával. A tanulást a szó legszorosabb értelmében kell vennünk. Alaposan tanulmányoznunk kell a leghaladóbb filozófiai és társadalmi tudományokat, azoknak nemcsak klasszikus formáit, hanem legújabb fejlődési irányvonalait is. Tisztában kell lennünk a közgazdaságtan előbbieknél szerves részét alkotó modern eredményeivel is. Beszélgetések, olvasás, rádióhallgatás, televíziózás számunkra nem szórakozás, hanem a felkészülés és a tanulás alkalma, hogy problémáikat megértve egészen közel tudjunk kerülni az emberekhez.

Itt említem, hogy minimális lélektani ismereteink is kiegészítésre szorulnak. E nélkül szinte bénák vagyunk az emberek közötti forgolódásban. Számomra mindig érthetetlen volt, hogy a lélektan miért olyan mostoha gyermek a teológiai stúdiumok sorában.

Persze tanulmányaink tárgyával mi lelkipásztorok és általában keresztyének sohasem foglalkozhatunk úgy, hogy kívülről szemléljük azokat. A társadalmi fejlődéssel, mely az emberek gondolkodásmódját meghatározza, a ránk bízottak életével, célkitűzéseivel, törekvéseivel és erkölcsi problémáival kapcsolatban el kell jutnunk egy olyan meggyőződésre, amely világosan megmutatja hol állunk. S ezt a meggyőződésünket lelkipásztori szolgálatunk közben akkor sem szabad elrejtenuünk, ha más véleményen álló emberekkel találkozunk. Nem állhatunk fel a semlegesség piederstáljárá, ahonnan tanácsokat osztogatunk, mert az emberek ezt hamar észreveszik, s nem igénylik, vagy nem veszik komolyan még akkor sem, ha mi szakmai szempontból jónak is kifogástalannak tartjuk azokat.

Pásztori szeretet

Hitbéli állásfoglalásunk és meggyőződésünk formálója nem lehet más, mint a pásztori szeretet és felelősség. Ez a szempont mindig megmutatja, hol a helyünk és mit kell tennünk! Ha nem szeretjük őszinte testvérként azokat, akik között szolgálunk, akkor egy ügy propagandistái és ügynökei vagyunk csupán, de nem lelkipásztorok. Érhetünk el látszatra szép eredményeket is, de ezek az eredmények könnyűnek fognak találtatni az ítélet mérlegén. Ha azonban testvéri szeretettel közeledünk az emberekhez, s ők észreveszik rajtunk, hogy problémáikat úgy gondoljuk át, hogy azok a mi személyes és egzisztenciális problémáink, akkor szavunkat, pásztori tanácsunkat mindig komolyan veszik, még akkor is, ha esetleg másképpen gondolkodnak, mint mi. Más szóval az igazi lelkipásztori szolgálat titka az, hogy emberek legyünk, hogy azonosulni tudjunk a ránk bízottakkal, hogy osztozni tudjunk ínségeikben, problémáikban, úgy amint azt Krisztus Urunk tette, amikor emberré lett.

Néhány általános szempont

Mielőtt a lelkipásztori szolgálat főbb alkalmait sorra vennénk, s az ott felmerülő kérdésekkel megismerkednénk, néhány általános szempontot szeretnék felvázolni.

Lelkipásztori szolgálatunknál egyik legnagyobb nyomorúságunk az, hogy végzése, vagy nem végzése a tetszésünkre van bízva. Az istentiszteletre harangoznak, az esketésre, temetésre várnak, mennünk kell, de a lelkipásztori szolgálatot elhanyagolhatjuk anélkül, hogy azért bárki felelősségre vonhatna. Ezért jó, ha jól átgondolt tervet készítünk. Lelkipásztori tapasztalatom alapján meggyőződés, hogy

ilyen konkrét terv nélkül szétforgácsolódik az erőnk és lelkipásztori szolgálatunk szétfolyó lesz.

A lelkipásztori látogatásokat nem lehet előre megtervezett módszer, illetve recept szerint végezni. A legfontosabb szabály, hogy legyünk természetesekek. A természetes emberi közeledés megnyitja a szíveket, a mesterkéltséget, kenetteljes, álkegyes magatartás elől viszont elzárkóznak az emberek. Nem lehet szabályt felállítani arra sem, hogy előkerüljön-e a biblia, vagy sem. Rendszeres bibliaolvasó családoknál néha előkerül, legtöbbször azonban nem. Nem ezen múlik, hogy megszólalt-e az evangélium, hanem sokkal inkább azon, hogy megtapasztaltak-e valamit a belőlem áradó testvéri szeretetből.

Külső megjelenésünk, így az öltözködésünk sem közömbös. Nincs szánalmasabb látvány, mint a rendetlen ruházatban, több napja hordott ingben megjelenő lelkipásztor. Mit szólnánk hozzá, ha az orvos így jelenne meg otthonunkban? Az ilyen megjelenés nemcsak azt jelenti, hogy embertársainkat semmibe vesszük, hanem azt is, hogy nem vesszük halálosan komolyan szolgálatunkat.

Lelkipásztori fogadóóra

Nemcsak városban, de falun is jó, ha van fogadóóra, s a gyülekezet tudja, mikor található otthon a lelkipásztor. A fogadás otthonosan berendezett szobában zavartalan körülmények között történjék. Mindig legyen időnk, s engedjük beszélni azokat, akik hozzánk jönnek. Ha e fogadóórákat felkeresők száma egyre kevesebb is, a kazuálék bejelentésekor azonban még mindig felkeresnek, s ezt az alkalmat jól ki kell használni. Nemcsak a család megismerésére, a kártyák kiegészítésére, hanem elsősorban arra, hogy tájékozódjunk, hol van szükség elsősorban pásztori szolgálatunkra.

Betegek látogatása

Erre minden körülmények között kell időt szakítani. Városban sokszor probléma, hogyan tudjuk meg, ki beteg. Ha a gyülekezet jól van nevelve, presbíterek, órállók, pénzbeszedők útján a lelkipásztor mindig értesül a betegekről. Kórházban legtöbbször látogatási időben látogathatunk, éppen ezért — hogy a hozzátartozókat ne zavarjuk — látogatásunk legyen rövid. Néhány jó mondat, egy-egy igé elegendő. Otthon fekvő betegnél hosszabb időt is eltölthetünk — amit rendszerint el is várnak — de a kellemetlen helyzetek elkerülésére jó, ha a látogatásunk időpontját előre megbeszéljük a hozzátartozókkal. Azzal kapcsolatban, hogy a gyógyíthatatlan betegeknek a halálra való felkészülés érdekében eláruljuk-e az „igazságot”, tudnunk kell, hogy a mi feladatunk nem a halálra, hanem az életre való felkészítés.

A kazuálékkal kapcsolatban

jó alkalom nyílik a pásztori szolgálatra. Keresztelés, esketés és temetés után általában szívesen veszik megjelenésünket. Kisebb gyülekezetekben megéri a fáradságot a keresztelési, esketési és temetési beszéd leírása, (távrolról sem sokszorosításra gondolok!) és átnyújtása a családnak. Örömmel olvasgatják, és sokáig emlegetik ezt.

Templomos hívek és presbiterek

Ez a gyülekezeti lelkész legfőbb feladata. Nemcsak azért, mivel benn élnek a gyülekezetben, igényt tartanak rá, hanem azért is, mert ezek helyes pásztorlásától függ a gyülekezet jövője. Itt az a cél, hogy olyan keresztyének legyenek, akik világosan látják helyüket, feladataikat. Sajnos közöttük még mindig akadnak néhányan, akik gyülekezeti és társadalmi szempontból egyaránt a múltat sirják vissza. Ki kell gyógyítani őket ebből, s olyan meggyőződésre vezetni, hogy a keresztyén hit útja, sohasem vissza, hanem előre vezet. Ezt a gyógyítást nagy tapintattal, de határozottsággal kell végezni.

Gyermekes családok

Itt elkerülhetetlenek a nevelési problémák. Ezzel kapcsolatban azt érzem a legfontosabbnak, hogy ki kell kerülnünk abból a rövidzárlatból, hogy mi papok és keresztyének tudunk csak igazán nevelni. Inkább arra kell rámutatnunk, mennyi segítséget meríthetnek az evangéliumból gyermekeik neveléséhez, amelynek nem lehet más célja, minthogy igazi emberré formálódjanak. Nem az ellentéteket kell keresnünk végzetes módon gyermekeink lelkében, hanem úgy segíteni őket, hogy humanista erkölcsi életszemléletük evangéliumi tartalommal itatódjék át.

Megkonfirmált ifjak között

Alkalmat kell kerítenünk, hogy a megkonfirmáltakat külön is felkeressük. Ezek pásztorolása egyik legnehezebb szolgálatunk. Itt érezzük igazán, mennyire másképp gondolkoznak gyermekeink. Prédikálással, a magunk gondolkodásmódjának erőszakolásával nem sokra megyünk. Azonban, ha megérzik, hogy komolyan vesszük őket, nem kicsinyeljük le kérdéseiket, nem reménytelen a velük való törődés.

Visszahúzódnók

Itt azokra gondolok, akik nálunk ritkán fordulnak meg, de más életszemléletet sem választottak. Elsősorban az elidegenedés okát kell kiderítenünk. Sokaknál személyi sértődöttség, félreértés az ok, ami

könnyű szerrel tisztázható. Nehezebb az eset akkor — s általában ez a helyzet — ha az elidegenedési folyamat megindítója a közömböség. Ezeknél talán az segít, ha nagyon őszintén megbeszéljük, van-e egyáltalán célja ilyen közömbös, másokért felelősséget nem vállaló életnek.

Szekularizáltak között

Feljűk is készek vagyunk a lelkipásztori szolgálatra. Nemcsak a keresztség alapján, hanem sokkal inkább azon az alapon, hogy Isten az egész világot szereti, s azt akarja, hogy mindenki boldogan, békeségben éljen. Kerűlnűnk kell a vitatkozást, és a lekicsinylő magatartást. Tartsuk tiszteletben meggyűződésűket, s a közös területen együtt tusakodjunk velűk az emberibb emberért és a boldogabb jűvűért. S ebből nemcsak a társadalomnak lesz haszna — hanem meggyűződésűnk szerint — az Isten nevére is dicsűség származik.

Ezt a vázlatos ismertetést probléma-felvetésnek szántuk abban a reményben, hogy az egyes problémákkal való részletes foglalkozásra fog indítani, s ezáltal termékeny és eredményes eszmélűdés megindítűi leszűnk a Lelkipásztor hasábjain.

Selmeczi János

MEGJELENT

A REFORMÁCIÓ ŐRÖKSÉGE ÉS KÖTELEZÉSE

című reformációi jubileumi kiadvány

Ára 22,— Ft

Kapható a Sajtűosztályon

Az élet szolgálatában

A Magyar Rádióban 1967. november 19-én elhangzott ígehirdetés

Jn 5,26—30

A Görögországba utazó turistáknak ma is mutogatják Athénban azt a mészkősziklás hegyet, amelynek csúcsa közelében széles térség terül el, és bronz tábla jelöli azt a helyet, ahol a hagyomány szerint Pál apostol híres athéni beszédét tartotta. Éppen arról szólt, hogy Isten a világot meg fogja ítélni „egy férfi által, akit erre kiválasztott,” és akit feltámasztott a halálból. De a feltámadás és az ítélet hallatára közbeszóltak, kinevették Pált, és így beszéde befejezetlen maradt. Ez a befejezetlen beszéd figyelmeztet arra, hogy nemcsak a modern embernek támadnak problémái, amikor feltámadásról és ítéletről szólunk, hanem kezdettől fogva jelentkezik a kételkedés. Nem is próbáljuk meg valamilyen érveléssel eloszlatni. Mert a feltámadás hite nem elmélet vagy magyarázat arról, hogy hogyan képzelhető el a halál utáni élet vagy a test megelevenedése, hanem a feltámadás hite az élő Jézus Krisztusra épül, akinek ugyanúgy van élete, mint az életet adó Istennek, és akinek ugyanúgy van hatalma életre kelteni, ahogyan Isten hív életre, és tart életben mindent. Ezért az apostolok óta mind a mai napig egyedül az élő Úr Jézus Krisztus tudja legyőzni a kételkedést, mégpedig úgy, hogy életet ad, és az élet szolgálatába állít. Nem kezdünk tehát elméleti vitát a feltámadás hitéről, hanem inkább arról szólunk, hogy mit jelent az élet szolgálat.

Első pillanatra úgy látszik, mintha felolvasott igénk ezzel ellentétben elvont elméleti-teológiai megállapításokat tenne, amikor ezt mondja: „Ahogyan az Atyának van élete önmagában, úgy a Fiúnak is megadta, hogy élete legyen önmagában.”

Akadnak teológusok, sőt egész teológiai iskolák, amelyek az ilyen szentírási igék nyomán hosszas vitát folytattak Isten létéről, arról az örökkévaló lényegről, amelyet Isten önmagában, a múltó világtól és a halandó embertől függetlenül élvez. Igaza van Luthernek, amikor az ilyen teológiát támadja és elutasítja. Az önmagában való Isten el van rejtve szemünk előtt, lényegének és titkainak kutatása természetlen teológiai eszme-futtatás. Nekünk azzal kell foglalkoznunk, amit Isten tett és tesz a világerő és az emberért, hogy mi az ő gyermekeiként hozzá hasonlóan cselekedjünk. Jézus is ebben az értelemben szól Isten önmagában való életéről, és arról tesz bizonyosságot ezzel a

kifejezéssel, hogy Isten nem kapja, hanem adja az életet. Hasonlással élve nem bolygó, amely felfogja és visszaveri a fényt, hanem önálló fényforrás, mint a nap, amely árasztja fényét és ontja melegét.

Jézusnak is úgy van élete önmagában, hogy életet ad a szó teljes és sokszínű értelmében. Életet adó hatalmához fűződik az a reménységünk, hogy eljön az az óra, amikor az ő hangjára életre kelnek a halottak. De ezt a jövőre néző reménységünket hitünknek az a tapasztalata táplálja, hogy Jézus már most ebben a világban is megmutatta, és megmutatja életet adó erejét. Jézusnak van élete önmagában, és ezért az életet szolgálja a földi és az örök életet átfogó értelemben. Ahogyan Jézusnak úgy van élete, hogy életet ad, úgy nekünk is akkor van életünk, ha mások életét szolgáljuk. Ez nem valami különleges keresztyén életszabály, hanem az emberi életnek az az általános rendje, amelyet a teremtő Isten szabott meg.

A reformáció drága örökségét érvényesítjük, amikor az ingyen kegyelemről szóló evangéliumot tartjuk az egyház páratlan értékű kincsének, és valljuk, hogy Jézus mindenk előtt a bűnök bocsánatával ad életet. Vannak helyzetek, amelyekben az az egyetlen és igazi segítség. Hibák és bűnök, mulasztások és tévedések annyira ránehezhetnek lelkünkre, hogy elviselhetetlenné teszik életünket. A bűnbocsánat életet ment és életet ad az újrakezdés lehetőségével. De a bűnbocsánatból fakadó új élet csak akkor a mienk, ha „mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”, ahogyan a Miatyánkban is mondjuk. Bűnbocsánat és megbocsátás együtt ad életet. De Jézus sem csak a bűnbocsánattal ad életet. Az életről és ítéletről mondott szavai a bethesdai beteg meggyógyításával kapcsolatban hangzottak el. Jézus a tó partján nyüzsgő betegek közül éppen azt szemeli ki, aki harmincnyolc éve beteg, mert magára maradt és nem volt embere, aki bevigye a frissen felkavarodott vízbe, hogy meggyógyuljon. Jézus itt is életet ad azzal, hogy a betegnek visszaadja egészségét, és a magára maradtakat visszavezeti az emberek közösségébe. Tanítványaitól és egyházától is azt várja, hogy ebben a kettős értelemben szolgálják az ember életét: a bűnbocsánat evangéliumával és a szeretet cselekedeteivel.

Az életnek ez a szolgálata mindenk előtt személyes és közvetlen szeretetre kötelez. De magától értődően hozzátartozik az élet szolgálata az emberiség közös nagy ügyeiben is. Aki megízlelte a bűnbocsánat és a megbocsátás felszabadító örömét, az élet minden területén a gyűlölet és bosszúállás helyett a megértés és a megbékeelés útját fogja követni. Aki Jézus Krisztus által meggyőződött arról, hogy Isten végső szándéka nem a halál, hanem az élet, az nemcsak a maga kis körében, hanem az élet minden területén szembefordul az igazságtalan és értelmetlen vérontással, és teljes erejével összefog azokkal, akik a népek és az emberek felemelkedéséért és emberibb életéért küzdenek. Az élet szolgálata világos és egyértelmű állásfoglalást jelent az olyan kérdésekben, mint a vietnami háború, vagy a faji kérdés, vagy a fejlődő népek megsegítése. De ennek az állásfog-

lalásnak a valóságos hitelét mindig az adja meg, hogy mi magunk saját helyünkön, saját környezetünkben milyen áldozatra vagyunk hajlandók azért, hogy megbocsátással, előlegezett bizalommal, meg nem érdemelt szeretettel és viszonzásra nem számító segítséggel gazdagítsuk és szépítsük mások életét.

Miután így végigtekintettük az élet szolgálatának földi látóhatárát, állítsuk mindezt az örökkévalóság megvilágításába, ahogyan Jézus is teszi, amikor a bethesda-i beteg meggyógyítása után a feltámadásról és ítéletről szól.

A keresztyén reménység elengedhetetlen része az, hogy Jézus Krisztus eljön dicsőségben, hogy újjáteremtsen mindent, de előtte ítélni fog élőket és holtakat. A történelem folyamán azonban sokszor eltorzult ez a reménység. Sokan vigasztalódtak már azzal, hogy a földi élet szegénysége és nyomorúsága után a túlvilági élet gazdasága és öröme következik, és maga az egyház is sokszor szűkítette le a keresztyén reménység teljességét erre az olcsó vigasztalásra. Az utolsó ítélet pedig ezzel kapcsolatban sokak számára nemcsak rettegést jelentett, hanem megint vigasztalást, azt a reménységet, hogy Isten bosszút áll mindazokon, akik embertársaik nyomorúságát okozták. A reformációt készítették elő az utolsó ítéletnek azok az ábrázolásai, amelyek az elkárhozottak közé tették az egyházi és a világi urakat és fejedelmeket. De az ítélet igazi jézusi értelmezéséhez akkor jutunk, ha nem ebből az életből tekintünk az eljövendő ítélet felé, hanem az ítélet felől a jelen világ felé. Jézus hangsúlyozza, hogy ítélete igazságos, és ez azt jelenti, hogy megfelel annak, amit földi életünkben tettünk. Hangjára feltámadnak a halottak: „azok, akik a jót tették az élet feltámadására, azok, akik a rosszat cselekedték, az ítélet feltámadására.” Jézus ezzel azt mondja, hogy az utolsó ítélet döntése tartalmilag már életünkben történik meg azzal, hogy a jó vagy a rossz pártján állunk-e. Ahhoz pedig kétség sem fér, hogy a jó cselekvése egyenlő az élet szolgálatával, úgy ahogyan azt Jézus tanította és élte. Ezzel függ össze az, hogy Jézus nem húz határvonalat a földi élet és a túlvilági élet közé: a halálból átment az életre az, aki embertársai életét szolgálja az ő nyomában. A reformáció emlékünnepeivel kapcsolatban sokszor idéztük Luthernak azt a mondását, hogy mindenki a hivatásos munkájában üdvözülni vagy kárhozni el, aszerint, hogy csak a maga hasznára, vagy mások szolgálatára végzi. Ez pontosan megfelel annak, amit Jézus mond, hogy aki a jót cselekedte, az támad fel az életre. De hivatásunk körét nem szoríthatjuk a polgári gondolkodás szűk körébe, hanem bele kell építenünk az egész emberiség nagy közösségébe, és így az örök élet mérlegén a jó cselekvésébe tartozik az is, amit népünk és az emberiség javára teszünk.

Az ingyen kegyelem evangéliumához szokott protestáns füleknél talán furcsán hangzik az, hogy cselekedeteink kerülnek az ítélet mérlegére. Ha megkérdeznénk száz evangélikust, közülük kilencvenkilenc így fogalmazná át a szöveget: Aki hisz a Jézus Krisztusban, az támad fel az életre, és aki nem hisz, az az ítéletre. Egyszerűen intéz-

hetnénk el ezt a kérdést, ha azt mondhatnánk, hogy ez az ige az egyetlen kivétel a Szentírásban. De nemcsak Jézustól, hanem az apostoloktól is idézhetnénk mondásokat, amelyek a cselekedetek szerint való ítéletet hangsúlyozzák. Tegyük hozzá azt is, hogy Luther és a reformátorok is azt tanítják, hogy Isten számonkéri tőlünk cselekedeteinket. A bibliai és reformátori tanítás teljes félreértése az, ha ellentmondást látunk az ingyen kegyelem és a cselekedetek szerinti ítélet között. Jézus azért ad bűnbocsánatot, hogy életünk legyen a szó teljes értelmében, s ez magában foglalja azt, hogy szolgáljuk embertársaink életét, ahogyan ő szolgálta. Akinél nyomtalanul vész el az ő kegyelme és szeretete, annak nincs élete, és ezért nincs is üdvössége.

Az utolsó ítéletnél nem is történik más, mint annak megpecsételése, ami az ember életében rejtetten és leplezetten érvényesült. Jézus éppen ezért gyakran beszél arról, hogy az utolsó ítéletnél sok embert ér csalódás és meglepetés. Bizonyára ez az egyik nagy mondanivalója Michelangelo hatalmas művének az utolsó ítéletről. Kétségtelenül a reneszánsz bővérűsége érződik az emberi alakok atléta izmain, és méltán állították párhuzamba az utolsó ítéletben tusakodó tömegeket az óriások harcának antik ábrázolásával. Mondanivalója azonban sokkal mélyebben bibliai, mint többnyire gondolják. Régóta feltűnt, hogy a kép jobb oldalán szinte Jézus fölé emelkedik az elkárhozottak felfelé törő serege. A középen álló Jézus egyetlen energikus mozzanattal utasítja el őket, de arcukon nyoma sincs a bűntudatnak. Követelik az üdvösségüket. Nem a nyers erő gigászi harcának tükröződése ez, hanem arra emlékeztet, amit Jézus az utolsó ítéletről mond, hogy sokan lesznek az elkárhozottak között, akik vele ettek, vele ittak, és őt hallgatták, és ezért igényt tartanak arra, hogy vele legyenek az örök életben. De Jézus elutasítja őket, mert nem cselekedték a szeretet cselekedeteit. Nem szolgálták embertársaik életét, és ezért nincs életük. Michelangelo képén ott látható a másik oldalon a másik csoport is: nem törik magukat felfelé, apró angyalkák vonszolják őket Jézus mellé, és ők csak állnak, és csodálkoznak: nem tudják miért jutnak üdvösségre. De ezek azok, akik megtették a szeretet kis és nagy cselekedeteit. Aki Jézust követi, annak számára annyira önkéntelen és magától értődő az élet szolgálata, hogy nem is tud róla, és ezért van élete. Ámen.

Dr. Pröhle Károly

Az igehirdető műhelye

Új szakasszal

egészítjük ki újévtől kezdve az igehirdetési előkészítőket „Laikus kérdések és szempontok” címen. Néhány lelkész vállalkozott arra, hogy az alapigéket megmutatják néhány gyülekezeti tagnak, és megkérdezik, milyen kérdéseik és gondolataik támadnak a szöveg olvasásával kapcsolatban. Észrevételeiket lehetőleg eredeti formában, közvetlen és sokszor darabos formában jegyezték le. Hogy a megnyilatkozások nyíltságát és őszinteségét biztosítsuk, a feljegyző lelkészeket számokkal jelezzük, de minden esetben valóban elhangzott kérdéseket és szempontokat közlünk. Ilyen módon szeretnénk lelkészeinket már készülési közben is konfrontálni az igehallgató gyülekezettel. Ezt a munkát szándékosan nem hangoltuk össze az igehirdetési előkészítővel, hogy eltérések és nyitott kérdések annál inkább elgondolkoztassák az igehirdetésre készülő lelkészeket. Ezt a vállalkozást kísérletnek tekintjük, amelyet menet közben kell még továbbfejlesztenünk. Ezért hálásan vesszünk minden segítséget kritika vagy tanács formájában.

Szerkesztő

BÖJT 1. VASÁRNAPJA

1 Jn 3,5—8

A SZÖVEG

5. v. *Faneroó*: megjelenni, mutatkozni. Itt azt a tényt jelenti, hogy Jézus emberré lett, közel jött hozzánk. Ez pedig azért történt, hogy elvegye, hordozza a *hamartia*-t. *Airó*: felvenni, elvenni, levenni, eltávolítani, magához venni Es 53,4k; Ján 1,29! *Viseli*, hordozza a bűnt, de őbenne nem volt bűn. *Hamartia*: a cél eltévesztése, bűn, bűnös cselekedet. Itt nem annyira az egyes bűnök, hanem állapot, tulajdonság, az alétheia ellentéte. — Ez a mondat Jézus küldetését jelöli meg: „A vétkes tartozássá lett bűnt Isten és az ember viszonyából eltávolítsa, a bűnt eltörölje, hogy az többé ne váltsza el az embert Istentől.” (Dr. Karner K.) Akaratának felismerésétől és cselekvésétől.

Az ember és Isten viszonyában a bűnbeesés után egy alapvetően új helyzet állott elő. Addig az ember önként, készséggel cselekedte Isten

akarata. Most egy törés állott be, eltávolodás, Isten nélkül, Isten ellenére való életfolytatás, amelyért azonban az ember felelős. Jézus egyik példázatában ezt letörleszthetetlen (10 000 talentomnyi) adósságnak mondja. Ezaiás és Keresztelő János fentebb jelzett bizonyágtétele szerint az Isten Báránya — Jézus Krisztus magára vette ezt a bűnös életformát, hogy helyettünk hordozza, megfizesse, rólunk elvegye, megsemmisítse földi életével, szenvedésével és halálával. Neki nem volt adóssága. Megkönyörült rajtunk. Büntörlő áldozata, életének az odaajándékozása tökéletesen viszi véghez azt, amit az ószövetségi áldozatok mintegy jelként vittek véghez.

6. v. A kereszt titka és a Jézus áldozati halálában foglalt isteni ajándék csodálatos gazdagsága tárul itt fel. Az új fordítás dinamikusabb: *senkitem vétkezik, aki öbenne marad, aki pedig vétkezik, nem látta őt...* Az az ajándék, hogy aki benne marad, többé nem vétkezik, nem cselekszik Isten akarata ellenére. Benne maradás Ján 15. szőlőtő és szőlővessző viszonya. A Vele való közösséget hite által tartósan megragadja — élet-erő Belőle árad. Aki Belőle merít, az bűnt nem cselekszik, nem nézi le Isten akarata, mert Benne nincs bűn, hitelenség, engedetlenség. Nem is parancsból (törvény alatt) cselekszik, hanem kegyelem alatt. Jót cselekszik, mert Istentől született. Jó fa! Isten jó magot vet. Nem cselekszik hamisan, az igazság ellen.

7. v. Új fordítás: „*Senki se tévesszen meg benneteket.*” Nincs kétféle jó, két út, csak egy. Vagy Istennek, vagy az ördögnek szolgálunk. Vagy igazak vagyunk, vagy bűnösök-hamisak. Krisztussal igazak. Krisztus nélkül a bűnben. — Az igaz igazat tesz, a jó fa jó gyümölcsöt terem. A *dikaioszüné* — igazság itt nem valami dogmatikai, elvi igazság, hanem a kegyes életfolytatás (lásd Hegyi Beszéd Mt 5, 10.20, 6,1). Jézus Krisztus értünk való élete a mi igazságunk, így kell élnünk nekünk is másokért.

8. v. Aki viszont a „hamartiá”-t cselekszi (olyat, ami növeli a szakadékot Isten és az ember között), az az ördögtől van. Ő *diabolosz*: rágalmazó szétdobáló, felbujtó. Ő kezdettől fogva vétkezik. Így tett az első emberpár bűneseténél is és azóta is szüntelen. Isten és az ember ellensége, Ján 8,44! Még Jézus is megpróbálta eltéríteni az igaz útról (ógyházi evangélium Mt 4,1—11). Jézus, az Isten Fia viszont éppen azért jött, hogy az ördög munkáit lerontsa. *Lüő*: megtöri, megszünteti, érvényesíti! Nem kívülről veszi el a rosszat tőlünk, hanem belülről, a szívből.

AZ IGE IRÁNYA

A vasárnap jellegével egyezően az ige üzenete: a közeljövő Jézus lerontja az ördög munkáit. Ezt két irányban teszi. Egyfelől ellentáll az ördög munkájának és így megmutatja, hogy az ördögnek Istennel szemben nincs hatalma. Azt is megmutatja, hogy hol és hogyan támadja az ördög az embert. Másfelől megerősíti az embert az Isten iránti bizodalomban, engedelmisségben és így képessé teszi, hogy ő is ellenálljon, legyőzze a bűnös kísértéseket.

Jánossal az apostoli felelősség íratja a levelet, hogy közösségben legyenek a levél olvasói egymással és Istennel (Káldy Z.) Jézus győzelmével és munkájával bátorít az ördögnek való ellentmondásra, aki ezt a közösséget rombolni akarja. Az egész fejezetet átszővi az eszchatologiai feszültség s így az 5. v.-ben a „tudjátok”, a 7. v.-ben a „senki se tévesszen meg benneteket”, bizonyos sürgetést jelent: ne tétovázatok, ragadjátok meg az alkalmat, hogy valósuljon a közösség. Az ember Jézus valóban az Isten Fia. Ő segít nekünk, megvált, hogy ne az ördög igájában le-

gyünk. Nem vétkezhetünk, ha ismerjük őt. Hiszünk benne. A Krisztusban való hit hatalmas erkölcsi hajtóerő. A romlott erkölcsiség hamis hitből ered. A hit: az Isten és munkájának igaz ismerete, Vele való közösség. Ebben meg kell maradni. A bűn nem egyszerűen erkölcsi botlás, véték, hanem hitetlenség, bizalmatlanság Isten iránt. Ezért az ördög sokféle támadásának van kitéve a bűnös ember. Az ördög munkája a lélekben történik: sötét gondolataival megejt, csüggeszt, gonosz vágyakat kelt, ok nélküli dicsőséget ígér stb. Így jut az ember egyre tovább Istentől és embertársaitól. Jézus Isten bűnbocsánatát hozza. Végét akarja vetni a vétkezésnek, és annak, hogy tovább növekedjen a szakadék Isten és az ember között. Jézust is kísértette a Sátán, de őbenne bűn nem volt. Bennünk bent van, „bűnben fogantatunk” és cselekszik rajtunk keresztül. Ki kell úzni, el kell venni a bűnt! Erre csak Jézus képes egyedül, nem emberi erő. Ennek tudatosítására iktatta be az ókori egyház a keresztség szertartásába az „abrenuntiatio”-t (az ördögnek való ellentmondást, 1 Pét 5,9, Jak 4,7 alapján). A régi egyházban a böjti időszak a keresztségre való előkészület ideje volt. Mint Isten gyermekeinek kiváltságunk, hogy igazak lehessünk. Krisztus győzelme erre a lehetőség. Az ördögnek csak addig van bennünk ereje, amíg Jézushoz nem megyünk.

GYAKORLATI ALKALMAZÁS

A közösségi élet, családi, társadalmi síkon egyaránt, ma is tele van problémákkal. Megtalálni az egyensúlyt, a magunk helyét úgy, hogy az hasznos lehessen minél több vonatkozásban, nem könnyű sosem.

Vajon csak emberi tudatlanságunk, hozzá az nem értésünk az oka? Csak mások értetlensége és más volta az akadály? Semmiképpen sem. Mögötte, benne ott van az ördög munkája. Ezért nehéz a küzdelem. A láthatatlan világgal is dolgozunk van.

Mi az ördög munkája? Kísért, csábít, ígér nagy dolgokat. Olyanok lesztek mint az Isten! (első emberpár) Onerzeleunkre apellál (Jézus megkísértése: tégy csodát!), mindent ígér. Mit akar ezekkel? Eltántorítani Istentől, az Ő akaratának cselekvésétől. Szembefordít Istennel, aktív engedetlenségre vezet. Az így megzavart ember nem tud helyesen viszonyulni embertársaihoz sem. Ott kellene funkcionálnia Isten rendje szerint a közösség javára, de ez minduntalan megzavarodik.

De a Sátán le van győzve. Jézus legyőzte engedelmességével. És ezzel végzi el bennünk is az engedelmisséget. Elveszi a bűnt, az aktív szembefordulást Istennel. Megszabadít a bűnözés (Isten nélküliség) kényszerétől, attól a gondolkodástól, hogy Isten nélkül, a magam jó elképzelései alapján is elrendezem az ügyeket. Így rontja le az ördög munkáját. Feltárja azt és megerősíti, hogy felismerve ne azt kövessük, hanem Isten akaratát.

Igaz ez? Igaz! Ki bizonyítja? Az életfolytatás a próbája. Aki igaz, megigazult, az ezt az igazságot cselekszi. Aki vétkezik, nem ismeri Jézust. Jézussal feltétlenül megmaradunk az igaz úton. Ő éppen azért jött és jön, hogy megújítsa, rendbehozza az életünket. Benne kell maradnunk, az Ő életfolytatását követni. Jézus nem az embert marasztalja el. Pedig a bűnben a mi akaratunk is benne van. De tudja, hogy az ördög szellemi erőhatásának nem tudunk ellentállni magunktól. Az ördögöt lepieti le, le is győzte, hogy Isten akaratát valósuljon. És így az üdvösséges élet. Itt is rész szerint és majd odaát teljességgel. Mert nem itt valósul meg. Ez teszi sokak számára nehezzé az elfogadását. De éppen azért szól most is

maga az élő Úr, hogy Szentlelke által erről meggyőzőn, ebben a bizodalomban megerősítsen és erre az engedelmességre elsegítsen, amíg nem késő.

VÁZLAT

Jézussal új engedelmisségben!

1. Mi az oka és következménye engedetlenségünknek?
2. Jézus segít győzni hitetlenségünk fölött és elsegít a keresztyén életre.

Kovács Pál

Laikus kérdések és szempontok 1 Jn 3,5—8-hoz

A „tudjuk” helyett nem a „hisszük” kifejezés lenne helyes? Hogyan lehet megmaradni Őbenne? Ez kép vagy valóság? (5) „Benne maradni”: jelenti ez emberi, bűnös jellegünk megváltoztatását is, vagy csak uralmába kerülünk, és javítja reflexeinket, hogy éberebben ügyeljünk a hibákra? A bűneset óta „természetes” az, hogy bűnöket követünk el. Az, hogy ezt egyáltalán ne tegyük, nem „természetellenesség”-e? (1b) Mit jelent igazságot cselekedni? Az igazságot nem elfogadni vagy megvetni lehet csak? Ha ilyen hangsúlyos a cselekedet az igaz ember életében, úgy egyházunk tanítása nem biblikus, vagy legalább is nem János szerint való. Mivel nincs olyan ember, aki ne vétkezne (saját bevallása szerint is), úgy textusunk szerint nincs is Jézust igazán ismerő ember. Ez túlzás, ezzel én nem tudok egészen egyetérteni. Mi lenne, ha aki már vétkezett, nem vallhatná magát keresztyénnek? Hát nem a „bűnösök” egyháza vagyunk? (5) János nem áll a realitás talaján, amikor ezeket a sorokat fogalmazza, legalább is nagyon élesen fogalmaz: a keresztyénség és a bűn összeegyeztethetetlen. Valóban büntelen a keresztyénség? Vannak helyzetek, amikor a félmegoldás a legeredményesebb: nem cselekszem már a rosszat, de a jót még nem teszem. (1b) Mennyire lehet ma is komolyan venni az „ördögöt” mint személyes hatalmat? Jézust történeti személyiségnek, az ördögöt mitológiai képnek tartom csupán. Jézus azért jelent meg, hogy elvegye bűneinket, ez nem jogosít fel a kényelmes álláspontra: tehetek bármit — Jézus úgyis tisztára mos. Minden bűnnel egyszerre vétkezünk önmagunk, felebarátunk és Urunk ellen, ugyanígy Krisztussal járn egyet jelent: rendbejönni önmagunkkal, emberekkel, Urunkkal. (5)

BÖJT 2. VASÁRNAPJA

2Kor 8,9

A görög szöveg nem okoz nehézséget. Textusunk megértése azonban szükségessé teszi az egész fejezet elolvasását, ill. áttanulmányozását. Nem azért mintha ennek az egyetlen versnek nem lenne bő mondanivalója, hanem azért, hogy az egész problémát világosan lássuk, és helyesen tudjuk értékelni.

Az egyház a világban végzendő szolgálatához nem veheti az erőt önmagából, hanem Krisztus áldozatából, amelyről textusunk szól. Ez adhat indítást és erőt a szolgálat betöltésére. „Krisztus példaképe fog

titeket felbuzdítani. Mennyei dicsőségről való lemondása emberré-lételekor a szabadon adakozó készség példájaként áll itt. (Flm 21; Rm 15,3.) (Lietzmann)

Ez a szolgálat csak a szeretetből fakadhat. „Hogy mi a szeretet, a valóságos tevékeny szeretet, az a korinthusiak előtt azért nem ismeretlen, mert a Krisztus kegyelme nem volt számukra rejtett, sem érthetetlen, hanem feltárult előttük. Ez adja meg számukra a zsinórméteket, amellyel maguk is megítélhetik, hogy magatartásuk szeretetből fakad-e vagy nem. A szegény Jézust már abból is megismerték, hogy megfeszítettként ismerték meg. A kereszten teljesen szegény volt, és minden tulajdonról egészen lemondott. S amilyen volt végóráján, olyan volt mindig, úgyhogy e földön semmit sem tartott tulajdonának, boldogságát és erejét nem a vagyoni helyezte, hanem Istenbe. A szegénység számára nem jelent szenvedést, amelyet kényszerűségből viselt volna el, hanem önkéntes szabad elhatározásából fakadt.” (Schlatter) Ha azonban a szegénységet s az Ő megszegényítését önmagában nézzük csak, akkor könnyen tévedésbe juthatunk, mint a szegénység önmagában érdem vagy cél lenne. Éppen ellenkezőleg. A cél a mások gazdagítása: „...érettetek lett szegénnyé, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.” A téves értékelésből születnek meg a szegénységi fogadalmak, mintha Istennek az lenne a célja, hogy az embert szegénnyé tegye. Ebből születnek meg azután azok a konzekvenciák, amelyek a szegénységet s a nyomort egyenesen isteni eredetűnek tüntetik fel. Továbbá a nélkülözést, a nyomort eltérni egyenlő lesz a keresztyéni türelemmel. Holott Isten éppen az ellenkezőjét akarta ennek, hogy az övéi mindenben meggazdagodjanak. Természetesen — amint a fejezet további versei ezt kifejtik —, nem mások rovására kívánja a meggazdagodást, hanem egyenlőség szerint. Hogy mennyire téves volt a középkori egyház felfogása erről a textusról, mutatja, hogy a nagy szegénységi fogadalmaknak, s a szegénység magasztalásának hatalmas egyházi vagyongyűjtés lett a folytatása, amely soha nem tudott betelni. Ugyanakkor a nyomorban levő tömegeket meg Istennek szegénységet jóváhagyó akaratával vigasztalták, a nyomor elleni harcot és küzdelmet egyenesen Isten elleni lázadásnak minősítették.

Az egyház, a keresztyén ember csak úgy gyakorolhat jótékonytságot, ha szüntelenül abból a jóságból merít, amely Istentől a Krisztusban feléje árad. „Aki Isten jóságából merít, az a felebarát baját is megérzi. Aki pedig az Isten jóságát nem érzi meg, az a felebarát nyomorát sem érzi át. A hitnek ugyanis az a tulajdonsága, hogy Istentől vár minden jót és egyedül csak Őreá hagyatkozik. Ebből a hitből ered azután az embernek az a felismerése, hogy Isten jóságos és kegyelmes, s ez a felismerés lágyítja meg szívét, teszi irgalmassá, úgyhogy ennek következtében maga is arra vágyik, hogy a felebaráttal szemben jótékonytságot gyakoroljon oly mértékben, amilyent ő maga is megtapasztalt az Isten részéről. Kifejezésre kell juttatni szeretetét s felebarátjának teljes szívből szolgál, testestől-lelkestől, vagyonával, befolyásával, egész bensejével s mindent látbavetve a felebarátért, mint azt Isten is tette érte. Ezért nem fog keresni egészséges, magasállású, erős gazdag, nemes szent embereket, akik nem szorultak rá, hanem beteg, gyenge szegény, megvetett, bűnös embereket, akiknek javát munkálhatja, akikkel szemben gyakorolhat jótékonytságot, amint Isten azt vele szemben is tette.” (Luther) A tulajdonképpeni baj a felebarát értékelésében van, állapítja meg Luther. Szerinte a bib-

liai gazdag nem ismerte fel, hogy a felebarát személye mérhetetlen kincset jelent, akit Isten is igen drágának tart. Ha ezt tudta volna, akkor személyesen futott volna ki érte és vitte volna be házába szenvedő, nyomorgó felebarátját. — Ahol a felebarát baja iránt nincsen érzék, ott feltétlenül hiba van az ember értékelése körül is.

Bőjt. Ehhez a szolgálathoz kell a bőjt. Az ember kell, hogy megbőjtölje a kapzsiságot, a pénzszerelmét. „Ha megfigyeljük, hogy általában minden téren mennyire uralja tetteinket a fősvénység, akkor nemcsak rengeteg tennivalónk lesz a tekintetben, hogy Istennel és becsülettel gondoskodjunk fenntartásunkról, hanem elborzadnánk és elriadnánk az ilyen veszedelmes életmódtól ... amely az anyagiasság rabja.” (Luther) Idézi erre vonatkozólag Sirák 31,8-at: Boldog az a gazdag ember, aki szepőltennek találtatott, aki nem futott az arany után, és bizodalját nem helyezte pénzbeli értékekbe.

Téves lenne az a felfogás is, mintha az egyháznak hivatása teljesítésében nem lenne szüksége anyagi javakra. Amíg Jézus a földön, emberi testben járt, amíg tanítványaival együtt járta a falvakat városokat, nekik is szükségük volt fenntartásra. Lk. 8 első verseiben megemlíti azokat, akik vagyonukkal szolgáltak neki. Az ő önmagát megszegényítése nem abból állott, hogy magát és tanítványait állandó nyomorban kívánta volna, hanem ellenkezőleg gondoskodott róluk. Sokkal nagyobb az az áldozat, amit Ő hozott érettünk, amikor menyenyei mivoltáról mondott le: Aki mikor Istennel formájában volt, nem tekintette zsákmánynak azt, hogy az Istennel egyenlő, hanem önmagát megüresíté, szolgálai formát vévén föl, emberekhez hasonlónak lévén; és mikor olyan állapotban találtatott mint ember, megalázta magát, engedelmes lévén haláláig, még pedig a keresztfának haláláig. Fil: 2,6—8.

Az egyház számára is minden időben feladatot jelent a saját anyagi kérdéseinek megoldása. Az anyagi kérdés helytelen megítélése öncélúságba viheti az egyházat s az anyagiak rabjává lehet éppen úgy, mint a kapzsi ember. Az apostol mégsem erőlteti az adományokat, hanem szabad elhatározásra bízta azt. „Az adókövetés csak zúgolódást, elkedvetlenedést szülne. Az általános gondolkodásnak megfelelően ezt mondaná: Bőven adhattok, mert bőségben vagytok. Az adomány nagyságát azonban nem a vagyon bősége határozza meg, hanem belső tényezők” (Schlatter).

Az egyháznak nem lehet feladata, hogy a közgazdaságban irányítson, pénzüntézeteket, vállalatokat hozzon létre, és ezek útján érvényesítse „missziói befolyását.” Adott esetben Luther is adott gazdasági tanácsot. Olyan időben tette ezt, amikor az öncélú, vagyongyűjtő egyház a gazdasági életben is krízist hozott létre. (Élet és Tud. 46. sz. 1967.) Csak egy mondatát idézzük: „Nem hallgathatjuk el ezt a kérdést, úgyhogy legjobb, legbiztosabb mód az lenne, ha a világi hatóság értelmes hozzáértő embereket bízna meg, s helyezne hivatalba, akik mindenfajta árucikknek árát és költségét kikalkulálnák és ennek megfelelően megszabnák mindnek a forgalmi értékét.” Cél a felebarát jóléte. (Nagykáté). Vázlat: 1. Krisztus áldozatából élő s erőt merítő szolgáló egyház, 2. Szolgálata nem lehet öncélú. 3. A felebarát szolgálata.

Takács János

Egy asszony: „Jézust Isten felruházta minden jóval, széppel, hogy minket szeretetre, jóságra, irgalmasságra és megbocsátásra tanítson. Így gazdagít meg. Ha ezt a gazdagságot továbbadjuk, — nagy dolog!” (2) Bizonyára „lelki” gazdagságra gondol az író, s bizonyára azt szeretné, ha mi is „lelkileg” lennénk gazdagok, hiszen a hittől még senkinek sem lett több pénze. (4) Jézus gazdagsága: erkölcsi gazdagságra, engedelmességre, szeretetre, szelidségre, alázatosságra kell gondolni? Vagy azt jelenti, hogy mindenkit meg tud elégíteni? Szegénnyé lett: ott hagyta az eget, vagy lemondott a világi gazdagságról? Gazdagít: példaadásával, tanításával? (2) Arról kellene prédikálni, hogy mi az a tanításbeli(!) gazdagság, amit mi Jézustól kaphatunk, melyek ezek a „lelki százások”, amit ad? A végén pedig arra kellene kifutnia, hogy nekünk is tovább kell adni ezeket a százasokat. Miért kellett Jézusnak szegénnyé lennie ahhoz, hogy mi meggazdagodjunk. Így lenne logikus: „... hogy ti az ő gazdaságából (!) meggazdagodjatok!” Esetleg valami ilyenről van szó: mivel a gazdagok és a szegények két különböző nyelvet beszélnek, Jézus azért lett szegénnyé, hogy megértsen minket és mi megérthessük őt? (4) Észrevétel: Szegénnyé lett: szerintem nem ellentéte az előző állapotnak. Azt jelenti, hogy elhagyott lett. Hogy ezt vállalta, előző állapotának gazdagsága reánk hárult — megváltottak lettünk. (2) Tetszik az ige, mert azt mutatja meg, hogy Jézus nem röstellt emberré lenni. Én még azt is szégyelleném, ha nem Pesten, hanem falun születtem volna. (4)

BÖJT 3. VASÁRNAPJA

1Pt 1,17—21

A Lelkipásztor 1954 februári és 1962 januári száma is feldolgozza ezt az igét.

Péter első levele igazi vigasztaló irat. „Szüntelenül kicseng belőle a keresztyén reménység hangja. A levél írója nemcsak a megpróbáltatásokat látja, hanem inkább azt a dicsőséget, amely azokra vár, akik a megpróbáltatásokban is hűségesen megállnak. A reménység a megpróbáltatások között is örvendezővé teszi a keresztyén embert.” Káldy: Bevezetés az Újszövetségbe, 194. lap.)

17. vers. „... aki személyválogatás nélkül ítél, kinek-kinek cselekedete szerint...” Isten transzcendens voltát érzékelteti, amikor őstámentumi képpel Istent bírónak mondja, de az igazságos ítélet fogalmával megkülönbözteti minden földi bírótól, noha V. Móz. 1,17. szerint a földi bíraktól is megkívánja az igazságos ítéletet Isten. Az Újszövetség is tud Isten bírói hatalmáról (Rm 2,11. 2,6.), hisz ez Isten szentségéhez tartozik hozzá, mégis ebben a mellékmondatban a hangsúly azon van, hogy Isten nem személyválogató. Ez örömmézenet volt már az akkori gyülekezetek felé is, mivel a zsidó-pogány, gazdag-szegény, más szavakkal a faji, politikai és társadalmi problémák már jelentkeztek a gyülekezetekben is. Igénk tehát nem a büntető Istennel akar riogatni, hanem azt akarja, hogy a mindenség Urában mennyei Atyát lássunk, hisz erre

a keresztségünk is jogot ad. Ezért bátran hívjuk segítségül Őt földi vándorlásunk idején.

„... félelemmel töltsetek jövevénységtek idejét...” Az elmondottakkal szembenállónak látszik a vers ezen része. De ha a 18. vers felől nézzük az ígét, akkor látjuk, hogy nem közönséges félelemről, az ítélettől való félelemről van itt szó, hanem valami más félelemről, amit talán „szent félelemnek” kellene fordítani. Ezért azt hiszem, hogy a görög szöveg mondanivalóját fejezné ki az alábbi értelmezett fordítás: 17. vers: Ha mint Atyát is hívjuk őt segítségül, aki személyválogatás (személyre való tekintet) nélkül ítél kinek-kinek cselekedete szerint, mégis szent félelemmel járjátok földi vándorlásotok (jövevénységtek) idejét (18.), mivel tudjátok, hogy nem értéktelen (mulandó) dolog, ezüst vagy arany váltott meg benneteket atyáitoktól örökölt hiábavaló életetekből (19), hanem drága vér, a hibátlan és feddhetetlen Bárányé, a Krisztusé.

A 18. és 19. vers indokolja tulajdonképpen leginkább az új életben való járás szükségességét. Nem az ítélettől való félelem, hanem az értünk fizetett ár nagysága indítson új életre. Nem a pénz irányítja a keresztyének világát, hanem Krisztus kereszthalála.

A szakrális rabszolgafelszabadítás képével igyekszik még szemléletesebbé tenni a megváltás tényét. A megtérés előtt hiábavaló életet éltek az emberek, mivel pogányok voltak. A pogány életforma, közerkölcs és környezet olyan életkörülményt alakított ki, amelyet a generációk örököltek, s amiből kitörni nem volt lehetséges. Hiábavaló, rabszolgaélet az, mivel Isten nélküli, szabadság és reménységnélküli élet. Ebből sem ezüst, sem arany nem tudott kiszabadítani, csak a legdrágább, a legértékesebb, a Megváltó vére. Krisztus maga volt az ár, amit Isten fizetett azért, hogy megváltsa az emberiséget.

A 19. versben a kiváltás képét az áldozás képe váltja fel, amikor Jézus hibátlan és feddhetetlen (erkölcsi értelemben is) áldozati bárány-nak mondja (II. Móz. 12,5. III. Móz. 23,12. Ézs. 52,3.). E mögött az a gondolat áll, hogy a bűn által megrontott viszonyt csak élet-véráldozat tudja rendbehozni. Sőt az állatok vére is elégtelen, csak Krisztusé, Isten felkentjéé segített. Ezt viszont hatékonynak, eredményesnek tapasztalták a levél címzettjei is!

20. vers: Megváltásunk a teremtés előtti időre nyúlik vissza, Isten örökkévaló kegyelmébe. Istennek ez az örökkévaló kegyelme viszont a jelennek ad különleges hangsúlyt, amikor a megváltás ténye nyilvánvalóvá válik. Amikor tehát valaki hitre jut, akkor annak kerül birtokába, amit Isten minden idők előtt tervezett a számunkra.

21. vers. Isten Jézus Krisztus feltámasztásával és megdicsőítésével nyilatkoztatta ki magát leginkább. Ezzel „igazolta” Jézus tanítását, földi életét és váltságahalálát. De ez által ad nekünk is reménységet, hogy majd mi is megdicsőülünk, illetve földi életünket az ő kezébe tehetjük, majd ő célhoz juttatja. A mindenható Isten így lesz számunkra a reménység Istenévé, szerető menyei Atyává.

ÖSSZEFOGLALÁS

Textusunk tovább viszi a levél gondolatát, amikor indokolja, hogy miért is kell új életben járnunk. Továbbá összefoglalja a keresztyén tanítás egy részét Istenről, Jézus Krisztusról és a megváltásról. Igehirdeté-

sünkben a böjti időszak is indokoltan kapcsolja össze a mondanivaló két irányát.

A pogányokból lett keresztyének átéreztek annak a csodálatos lehetőségnek a nagyságát, hogy Istent Atyának szólítsák. Eddig az istenségben csak a transzcendens hatalmat látták, akit ki kell engesztelni, illetve akinek jóindulatát meg kell szerezni minden áron, még az utolsó betevő falatunk árán is (despota). Az Istentől való rettegés megszűnése azonban nem mentesíti a levél olvasóit a szent életre való tudatos törekvéstől. Mi ma nem érezzük az Isten—ember közti mérhetetlen távolságot, egyrészt azért, mert igen nő az ember tekintélye önmaga előtt, mivel technikailag nagy dolgokat produkált, másrészt azért, mert a keresztyén igehirdetés a szerető Atyáról évszázadok alatt átjárta népünket, s Isten „elvesztette” félelmetes voltát. Mennyivel más volt ez még Luther idejében... A mai ember Isten istenségét csak az élet határesetjeiben érzi: háború, betegség, családi válság, halál. Nálunk ezért is hiányzik a tudatos keresztyén életre való törekvés. Péter apostol szerint ne is az ítéletől való félelem indítson új életre, hanem az értünk hozott áldozat nagysága, mert nem ezüst vagy arany váltott meg minket, mint régen a rabszolgákat, nem is fegyver, mint az elnyomott népeket, mivel a bűntől sem arany sem fegyver nem tud megszabadítani, csak Krisztus áldozati halála... Az értünk hozott áldozat nagysága érzékelteti azt, ami ránk van bízva, amit földi életünkben meg kell őriznünk.

A böjti időszakban sokszor beszélünk Jézus szenvedéséről és haláláról. Nem egyszer csak véletlennek, vagy szerencsétlen bírói ítéletnek gondoljuk Jézus halálát. A mostani ige kiemeli Jézust az esetlegesség, véletlen köréből, a földi „összefüggésekből” (a farizeusok féltékenyek Jézus hatalmára, Pilátus a kényelmesebb utat választja stb.), s behelyezi Jézust Isten üdvtervébe. Nagypéntek és húsvét így kap még különleges hangsúlyt is, hisz az Isten mentő szeretetében volt már benne a teremteskor is.

Isten céltudatos szeretete, mely munkálta a mi üdvösségünket a világ teremtésétől kezdve, indítson bennünket Isten iránti nagyobb reménységre is (21. vers) a hétköznapijainkban is. Istenről ne csak mint a világ teremtőjéről beszéljünk, hanem bizalmunk a hétköznapijainkat is vigye eléje, mivel az, aki törődött velünk a világ teremtése előtt, nem hagy el bennünket a hétköznapijokban sem. Az Istenbe vetett hit és reménység felszabadít bennünket az aggodalmaskodástól, felszabadít a másik ember szolgálataira is. Jézusnál is ezt látjuk. Azért indult el határozott léptekkel a böjti úton Jeruzsálem felé, mivel tudta, hogy élete a mennyei Atya kezében van, aki szereti őt, sőt szerette már a világ teremtesekor is.

Krisztus áldozati halála megszabadít a bűneinktől, az Istenbe vetett hit megszabadít a földi aggodalmaskodástól, ezért vagyunk szabadok és boldogok, ezért élünk „szentül”.

VÁZLAT

Az új élet tudatos keresztyén élet.

Új életben járunk:

- a) mert Jézus vére nagy ár volt értünk (17—18. v.),
- b) mert Isten szeretete már az örökkévalóságban keresett (20. v.),
- c) mert hétköznapijainkban is Istenben bízhatunk (21. v.).

Missura Tibor

Hát mégis cselekedetek szerint ítéelhetünk meg? Ki tud így megállni? (5) Ha Isten cselekedetek szerint ítéel — ami kegyetlen ítéel — hol az Ő szeretete, „kegyelme”? Miért csak az Atya van itt a textusban, hiszen az „Atya a Fiúnak adta az ítéelket”. Vagy az Atya is és a Fiú is ítéel, egyik kegyetlenül, a másik kegyelmesen? (3) Nem tudom, hogy félnem vagy örülnöm kell-e Krisztusra gondolva: a textusból bármelyik igazolható. (5) Jézus nem beszéel sohasem a félelemről az Atya viszonylatában. Annál inkább tele van a vallástörténet a vallásos félelemmel. Talán Péter az első, aki az egyházba visszahozza — Krisztus ellenére — ezt a fogalmat. S akkor az egyházban nem csak Krisztus kinyilatkoztatása él, hanem a vallásoknál az ember félelmében teremt Istent magának. (3) Mit jelent a két számomra elképzelhetetlen kép, illetve kifejezés: a „világ teremtése előtt” — és „az idők végén”? Mit jelent a véren való megváltás? Kitől, mitől, hogyan váltott meg Jézus? Krisztus áldozatát nem tudják nekem megmagyarázni az igehirdetők már évek óta. Talán többet mondana ez a textus, ha átéltem volna a rabszolga korok „megváltás” lehetőségét, így azonban nincs mihez hasonlítsam korunkban. Nem értem a dicsőség szót: semmitmondó kifejezés számomra. (5) A hit magában foglalja a reménységet is. Még a ma használatos szó is. Miért választja Péter ezt külön? (3) Az egész ige az imádság konzekvenciájára figyelmeztet: aki Istent Atyának meri szólítani és segítségül hívni, az járjon is keresztyén módon. (5)

BÖJT 4. VASÁRNAPJA

1Kor 10,15—17

EXEGETIKAI MEGJEGYZÉSEK

Alapigénk nagyobb összefüggésből kivágott rész. 10,1—22-ben Pál a Krisztus által rendelt szentségeket a bálványáldozati kultusszal és az ŐSz-i üdveseményekkel állítja párhuzamba, és bizonyos értelemben el is különíti őket azoktól. Ha az összefüggésben nézzük a textust, akkor mondanivalója az, hogy nem lehetünk közösségben egyszerre Istennel és az ördöggel, nem szolgálhatunk két úrnak, nem engedhetünk egyszerre Isten akaratának és más Isten ellenes hatalmak kísértő kívánságainak. Ha viszont szorosán a 15—17. versekre fordítjuk figyelmünket, akkor az úrvacsora tartalmának kérdése áll előtérben.

15. v. *Fronimos, krínó*. Az okosok, bölcsek, értelmesek azok az elhívott szentek, keresztyén gyülekezeti tagok, akik már képesek ítéelket alkotni, véleményt nyilvánítani és gyakorlati következményeket levonni a Pál által hirdetett isteni tanításból. Lelki embereknek szól a levél, de Pál nem szellemi magyarázatot ad nekik, hanem értelmesen megfontolható tanítást: gondoljátok meg, amit mondok és határozzátok el magatokat. Ha helyesen ítéeltek, belátjátok igazamat.

A Szentlélek által megvilágosított értelem megerősíti Isten parancsolatait, hogy azok jók és igazak.

16. v. *Hálaadás pohara*. ŐSz-i gyökerű kifejezés. A páska vacsora

elfogyasztása után „hálaadó imádságot mondtak a harmadik pohárhoz. Hálát adtak nemcsak az ételért, hanem azért is, hogy Isten megszabadította Izraelt Egyiptomból, bevitte az ígért földjére és minden jóval ellátta”. (Pröhle).

Aldás poharát is mondhatunk. Egyfelől ugyanis kifejezetten Isten ajándékát jelöli a borral töltött kehely, mert Isten kegyelmét közvetíti, áldást oszt. Másfelől a gyülekezet háláját is kifejezi, mert Isten azért adja e pohárban kegyelmi ajándékait, hogy értük a gyülekezet dicsérje őt, a gyülekezet válasza legyen a hálaadás.

Pál és a gyülekezet hité szerint a hálaadás poharából való ivás részekké tesz bennünket Krisztus vérében. Átala azt kapjuk, amiért Jézus vére kiomlott: Krisztus meghalt bűneinkért, azaz Jézus vére bűneinket Isten előtt lemossa, elfedi és minket Isten kegyelmébe állít vissza. (V. ö. még LP 1954. 92kk.)

K. Heim így von párhuzamot a zsidó rítussal: A páskabarány vérevel megkenték az ajtófélfát, hogy a házat az öldöklő angyal elkerülje. Ennek a vérnek a helyébe lép Krisztus vére és a közösség védőeszközéül szolgál a megrontóval szemben. Jézus halála a gyülekezet védelmét jelenti a démonok, a Sátán, a halál veszedelme ellen.

A bor, vér — erőforrás, megtisztítás, bizonyágtevésre indít.

Megszegett kenyér. A „kenyeret megtörni” kifejezést a gyülekezet kezdettől fogva használja az úrvacsora megjelölésére. Széttördelték ugyanis a vékony kenyérszeletet darabokra a gyülekezet előtt és azokat azután a résztvevők között szétosztották. Erről a kenyérről pedig tudták, hogy részt ad nekik Krisztus testében, és így nemcsak kenyeret kapnak, nemcsak emlékeznek az egykor történetekre, hanem e kenyér által közösségük van Krisztus testével.

Krisztus teste. A vér megfelelő párja a sarx lenne, de Pál a sóma szót használja — mint az úrvacsora szerzésekor maga Jézus is. A szótár szerint a sóma organikus tagolt, organikus egységbe foglalt életet jelent. A Krisztus testében való részesedés tehát Krisztus teljes személyiségével való közösség! — a 12. fejezet értelmében is. Az úrvacsorában Krisztus testileg, szellemileg, lelkileg jelen van. Nemcsak halott testét vesszük, a Feltámadottal is közösségünk van. Ez elkülönítés is egyúttal minden dualisztikus és spirituális gondolkodástól és minden áldozati kultusztól, mert sehol sem találunk példát arra, hogy valaki kijelentette volna a kenyérre: ez az ő teste. Nemcsak szimbolikus cselekményről van szó, amilyen a páskavacsora is volt. (Pröhle)

Koinónia. Az alapige központi fogalma. (V. ö. LP 1962. 61.) A szó értelme igen sokféle. „Olyan közösséget jelöl meg a Szentírásban, amelyben az emberek részesednek Isten kegyelméből, Jézus Krisztuson keresztül, a Szentlélek hatalma alatt (1); ilyen módon részesednek az üdvösségből és az örökéletből is; rész szerint már most, egykor pedig majd teljes valóságában (2); a Krisztussal való közösség végül egymással is hit- és szeretetközösségbe kapcsolja össze őket (3). A koinónia tehát az elgondolható legszélesebb kör és legteljesebb emberi közösség Istennel, egymással és az örökélet javaival. Átfogja a jelent és a jövendőt.” (Nagy Gy.)

17. v. *Egy test vagyunk.* A Didache úgy tanít az úrvacsoráról, hogy itt olyan kenyérről van szó, amely a gyülekezetet egy testté fogja össze. Az őskeresztyén gyülekezetben a darabokra tört kenyér fogyasztása mindnyájukat egy testté egyesítette. Összekötötte és összetartotta őket a mindnyájukat átfogó krisztusi szeretet. Közös célt kaptak, valósággal eggyé lettek: közösséggé.

Egyház — Krisztus teste. Pálnál ez a kép több, mint hasonlat. Amikor egyházzal, teológiailag beszélünk, Krisztusról magáról beszélünk. Az egyház élete nem más, mint Krisztus élete, tevékenysége. (Schmidt)

GONDOLATOK AZ IGEHIRDETÉSHEZ

Laetare vasárnapján valamiképp mindig örvendezésre hív Isten. Amint valaki mondotta: „Oázis ez a nap bőjt sivatagjában.” Bár igaz, hogy Krisztus minden szenvedése és halála is azért történt, hogy „örömmünk beteljék”. A mai nap ígéje szerint *örömmünk forrása az, hogy az úrvacsora szentségében közösségbe kerülünk Megváltónkkal és embertársainkkal*. Krisztus kereszten megtört teste és kiomlott vére áldozat. Áldozatában életet ajándékozik. Ez az új élet az úrvacsora közösségben lesz a gyülekezeté. De együttal saját élete „törvényévé” is lesz az áldozat és a szolgálat. Ebben a közösségben lesz igazán szabaddá az ember a másik ember felé és a világ számára. Az úrvacsorázó ember Krisztus halála ajándékaiban ismételten részesedő, azt elfogadó, annak örvendező és azért hálás ember.

Láthatjuk, az úrvacsorában nyert közösség mindig kétirányú: közösség Krisztussal és egymással. Első a Krisztussal való közösség, aminek következménye a hívek egymással való hit- és szeretetközössége, amint ezt a következő két alábbi idézet is mutatja:

„Az úrvacsorában reálisan jelenlevő Krisztussal van találkozásunk. Ezért a középpontja, a szíve az egyház földi életének az istentisztelet, ahol az ígében és szentségekben jelenlevő Krisztus építi testét, az Anyaszentegyházat a vele való hitbéli közösségre, a szeretetszolgálatra a világban és reménységre Isten országa, az örök élet felől.” (Nagy Gy.) „A Krisztussal való közösség értelmében részesednek a test tagjai a Lélek különböző ajándékaiban, hogy azokat Krisztus szolgálatában a gyülekezet építésére használják, érvényesítsék.” (Karner)

Jézus tanítványi közösségének újra meg újra szüksége van Urával való találkozásra, hogy egyáltalán megmaradhasson, szét ne hulljon, hanem inkább gyarapodhasson és betölthesse rábízott szolgálatát a világban. Jézus hívei az úrvacsorában maradnak meg a Vele való teljes, oszthatatlan testi-lelki közösségben, és személyében, „Vele együtt és Benne kapják a gyümölcsöket is.” Hogy pedig ne csak általánosságban beszéljünk a közösségről, néhány gyümölcsöt fölmutathatunk a gyülekezetnek.

Bűnbocsánatot ad. Luther tanítása szerint, ha azt akarom, hogy bűnbocsánatot nyerjek, nem a kereszthez kell futnom, mert ott nem találok még kiosztva. Nem is a szenvedésnek ismerete és a reá való emlékezés adja. A szentségekhez és az evangéliumhoz kell ragaszkodnom, mert ott találok meg azt az ígét, amely a kereszten megszerzett bűnbocsánatot kiosztja, ajándékozza, nyújtja, adja. Azért megyünk az úrvacsora szentségéhez, hogy ott olyan kincset nyerjünk, amelyben és amely által bűnbocsánatot nyerünk.

Hitet munkál. Bár bizonyos tekintetben hittel vehetjük csak üdvösséges módon, mégis az úrvacsora maga is hitet ébreszt; növeli, megmozgatja, szilárdná és bizonyossá teszi, hogy a hit maga is személyes életközösség lehessen Jézussal. Ebben az egyé-válásban azután „ami Krisztusé, az a hívő léleké is s ami a léleké, az Krisztusnak is sajátjává lesz. Mivel pedig Krisztusé minden jó és az üdvösség, hát ezek a lélek sajátjává, viszont a léleké minden rossz és bűn, hát ezek meg Krisztus sajátjává lesznek. Így immár egy boldogító csereviszony támad...” (Luther)

Üdvösséget szerez. Minden úrvacsora előre mutat a végső cél felé, hiszen mint a Krisztussal és egymással való közösségünk legteljesebb földi megvalósulása mégsem teljes, mert „Jézus nem eszik és iszik együtt gyülekezetével”. Ígéri viszont az Isten országában való örök közösséget, a mennyei örömlakomát. Ennek az eljövendő asztalközösségnek az előrevetett öröme ragyogja be azonban már most és teszi az öröm és hálaadás közösségévé a földi úrvacsorát. „A szentség számunkra gázló, híd, ajtó, hajó, hordszék, amelyekben és amelyeken át ebből az életből az örök élet felé jutunk. Egészen a hiten múlik, mert ha valaki nem hisz, hasonló ahhoz az emberhez, aki át akar menni a vízen, de fél, nem bízik a hajóban, s így maradnia kell és soha nem üdvözülhet.” (Luther)

Megteremtí a hívek egymásközi közösségét. Az úrvacsorából meríti a keresztyén ember társaival való közössége életető erejét. Ennek a közösségnek az alapvető viszonya a szeretet. Ahol közösség van Krisztus testével, ott áthat róla a szeretet. A „szeretet szentségé”-ben kiteljesedő örök isteni szeretet elindítja az embert a hálaadás útján, és „a Jézus Krisztus által létrehozott közösség Isten és ember között nemcsak az Isten iránt való szeretetet támasztja fel, hanem az emberek egymás iránti felebaráti, testvéri szeretetét is. Isten egyetemes szeretete azt kívánja a hívektől, hogy... mindent embert szeretetébe foglaljanak”. (Ottlyk) Ennek a szeretetnek szavakban és cselekedetekben egyéni, gyülekezeti, társadalmi vonatkozásban egyaránt meg kell mutatkoznia. Ha Krisztusból élünk, elérjük azt, hogy a bennünk levő „önhasznú szeretet” „közhasznú szeretet”-té válik. Közöm lesz a másikkal. Nem lesz mindegy, hogyan él a másik. Közös ügyünk lesz a gyülekezetünk, egyházunk, hazánk és az egész világ élete, sorsa, gondja, feladatai. Az úrvacsora sohasem „zárt közösséget” teremt, hanem mindenki felé nyitott.

Érdemes Bonhoeffertől tanulunk: „1. A keresztyén embernek Jézus Krisztusért van szüksége a másikkal, 2. a keresztyén ember csak Jézus Krisztus által juthat el a másikkal, 3. mi Jézus Krisztusban kiválasztottak, az időben tulajdonába vétettek és az örökkévalóság számára egyetemesek vagyunk.” (Lásd LP 1958. 8kk.)

„Az úrvacsora a Krisztussal való közösségben a legbensőségesebben egyesíti Krisztus híveit egymás között is. Ha már a természetes emberi életben is bensőbb közösség jön létre azok között, akik »egy kenyéren élnek«, a legteljesebb mértékben áll ez az úrvacsora résztvevőire. Itt leldölnek mindazok a társadalmi, vagyoni, műveltségbeli és egyéb választófalak, melyek egyébként elválasztják egymástól az embereket.” (Id. Pröhle)

Az ösgyülekezetek élete példázza ennek megvalósulását. Együvértározásuk minden vonatkozásban érvényes volt anyagi téren és lelkiileg is.

Amilyen fájó, hogy éppen az úrvacsora vált időnk folyamán a felekezetek egyik fő választóvonalává, éppoly örvendetes, hogy az újkori ökumenikus mozgalmak egyik alapja az úrvacsora szentségének megléte, sőt sokhelyütt már az együttes használata. „A bűnbánatnak és a Krisztusban való egység tudatának állandóan a legerősebb etikai indítással, belső mozgatóerővé kell válnia minden egyházban és minden keresztyénben az egység minél teljesebb megvalósítására és a keresztyén testvériség kialakítására... Ha ez emberek közelebb kerülnek Krisztushoz, közelebb kerülnek egymáshoz, de a világhoz is... A keresztyén egység szolgálatát át kell járnia a teremtett világ egységére, megőrzésére és megújulására irányuló keresztyén szolgálatnak.” (Nagy Gy.)

Minderre az úrvacsorában kapunk bőséges erőt. Buzdítsuk hát a gyülekezetet: éljen vele gyakran és örvendezve! Tanítsuk a híveket az

úrvacsora értelmére és megbecsülésére. Tegyük hangsúlyt ezzel az igével kapcsolatban közösségi jellegére, összekapcsoló erejére és kötelezésére, hogy váljék az úrvacsora sokak számára „valóságos találkozássá a Krisztussal, és Őbenne egymással, a hitnek és szeretetnek, a gyülekezet és az egyház épülésének centrális helyévé; és folytatódjék a gyülekezet hétköznapijaiban az igazi közösségben, felebaráti szeretetben és az élet Istenét dicsőítő hálaáldozatában.”

Az igehirdetésben, úgy vélem, a közösség tartalmának kettős csomópontja köré fűzhetjük mondanivalónkat.

Bárdossy Tibor

Laikus kérdések és szempontok 1Kor 10,15—17-hez

A megkérdezettek a második elolvasás után rájöttek, hogy az úrvacsoráról van szó, de ötszöri felolvasás után sem tudták saját szavaikkal visszaadni a gondolatmenetet. (4) Pál nem apostoli tekintélyét veti latba, hanem a gyülekezet ítéletére bízva mondanivalóját. Miért jutott mégis a tekintély elv olyan sokszor hatalomra az egyházban? (1a) „Ítéltétek meg ti, amit mondok”: a mai hallgató túlságosan megszokta, hogy „a tisztelendő úr majd úgyis megmagyarázza!” Az apostol az észre, értelemre hivatkozva kezdi a gondolatmenetet, pedig olyan „témával” folytatja, amely misztikus jellegénél fogva legkevésbé tartozik az észre. (4) Vallástörténeti ismereteink szerint pogány valások rítusaiban is szerepelnek hasonló „szent étkeszések”. Hogyan ítéltétek meg ezt? (1a) A textust a hétköznapi „kenyér”, ill. „bor” szavak hozzák életközbe. Pl. a kenyér nem csemege, hanem életfontosságú táplálék; visszaélés a kenyérrrel: szemétkosárba dobott uzsonnák; a borral: részegek. Jézus az élet legprofánabb dolgait szenteli meg. A textus elé állítottak többsége előtt tisztázatlan az evangélikus úrvacsoratan. A felekezeti disztingválás nem is érdekli a többséget. (4) Az alapige kiemeli a keresztyén-egység kérdését: segítséget szeretnénk kapni a vegyesházasságokkal fennálló nehézségeinkben és abban a sokszor elviselhetetlennek tűnő helyzetben, hogy az egy Istent olyan sokféleképpen imádjuk. (1a)

BÖJT 5. VASÁRNAPJA

Zsid 2,17—18

EXEGETIKAI MEGJEGYZÉSEK

Judica vasárnapján az egyház azt a Krisztust hirdeti, akinek az isteni fensége ragyog felénk, aki az örökkévalóságból jön és örök életet ajándékozik. Ez a Krisztus életének feláldozásával szerzett engesztelést és mint názáreti Jézus, úgy lett a testvérünk, hogy átélte az emberi élet minden nyomorúságát és mélységét. Kézenfekvő, hogy a vasárnap alapigéi közül a perikóparendek sokat a Zsid. levélből választottak. Ez a levél helyezi bele ugyanis Jézus áldozatát az ószövetségi kultusz összefüggésébe és állítja elénk Jézus Krisztust úgy, mint az örökkévaló Főpapot, aki nem áldozati állatok vérével, hanem a saját vérével szerzett engesztelést, s aki nem ideig-óráig

tartó lelkiismereti enyhülést, hanem egyszersmindenkorra szóló örök váltságot szerzett az embernek.

Mindössze két versből álló alapigénk középpontjában is az a tény áll, hogy Jézus Krisztus engesztelést szerzett a nép bűneiért. Tehát elvégezte az örökkévaló Főpap egyedülálló szolgálatát. Miközben a textus középponti helyen Krisztus váltságművét hirdeti, arra is alkalmat nyújt, hogy bepillantsunk az ember-Krisztus harcaiba, szenvedéseibe és meglássuk, milyen hatással volt magára Jézus Krisztusra szenvedése és halála. Ezek a versek megmutatják, hogy éppen a szenvedés és a halál átélése révén jutott teljességre Jézus lénye. Megaláztatása előtt Jézus Krisztus Fiú volt és Úr volt, de még nem volt Főpap. A főpapi méltóságot csak akkor nyerte el, miután a szenvedésben és a halálban is főpapi módon viselkedett.

A háttérben az a kérdés áll: Miért kellett Krisztusnak emberré lennie? Miért kellett végigjárnia a szenvedés és megaláztatás keserves útját? Alapigénk válasza: azért, hogy *könyörülő* (irgalmas) legyen. A könyörületet az ember csakis a szegényekkel és a nyomorultakkal való közösségben (szolidaritásban) tanulhatja meg. (L. Wrede Matild szolgálatát a finn börtönökben.) Jézus azokhoz jött, akik irgalmára rászorultak. Ő nemcsak új tant hirdetett, de magára vállalta az emberek nyomorúságos sorsát. Igazi papi szívvel járt népe között.

Igénk a Főpap Jézus Krisztus *hűségéről* is beszél. Hűsége a szolgálat maradéktalan elvégzését jelenti. Azt a feladatot, amit Isten rábízott, páratlan hűséggel elvégezte.

A 18. versben arról van szó, hogy Jézus átélte a kísértést és győzött. Ennek nemcsak reá nézve volt jelentősége. A kísértésben való győzelme jelentette főpapi szolgálatának beteljesedését. Ennek révén tud ma is segíteni nekünk, kísértésben levő embereknek, hogy mi is győzzünk. — Ez a vers nagyon sok szenvedő és megkísértett keresztyén ember életében bizonyult már drága, megtartó igének.

GONDOLATOK AZ IGEHIRDETÉSHEZ

Az emberek igénylik a *megértést*. Azt, hogy valaki ne fölülről, fölényes magasságból nézze az életüket, hanem meleg szívvel élje bele magát az ő helyzetükbe, vállalja magára gondjaikat-bajaikat és megértésével megszüntesse árasági érzésüket. Az emberek annál is inkább igénylik azt a megértést, mert a legtöbbször éppen azoktól nem kapják azt meg, akikről joggal elvárják. Sok a panasz a családokon belül uralkodó ridegség, meg nem értés légköre ellen. Nagyon sokan kérdezik — az igehallgatók közül is — a szívük mélyén: Hol találhatnék valakit, aki megértő testvérként mellém állna, akinek volna ideje engem türelmesen meghallgatni, s volna szíve magára vállalni valamit abból, ami alatt roskadozom?

Az emberek igénylik a *segítséget*. Az SOS-jelzések állandóan röpöknek szerteszét a levegőben. Bajban, betegségben, súlyos családi konfliktusokban, szenvedélyek, bűnök, indulatok rabságában, vagy az öregség egyre súlyosbodó terhe alatt — kimondottan, vagy csak a szívük mélyén csendben — vágyakoznak valaki után, aki segít. Vannak helyzetek, amikor az emberek nemcsak a megértő testvért keresik, de azt az erős alakít keresik, aki valóban tud is segíteni, mert megvan hozzá a hatalma is.

Alapigénk ezen a vasárnapon világosan mutat az igazi Főpapra, Jézus Krisztusra. Nekünk is az ige hirdetésben félreérthetetlen mozdulattal Őreá kell mutatnunk: Íme, a megértő testvér! Íme, az igazi segítő! Jézus nem a magasból, fölényes részvétlenséggel nézi harcunkat és kísértéseinket, hanem egészen közel van hozzánk. Hiszen mindenestül hasonló lett hozzánk, egészen vállalta az emberi életet, annak minden nyomorúságával együtt. Itt járt a földön, ahol sok a por és a sár. Evett az ételünkéből, ivott a vízünkéből. Átélt az elfáradás, az éhség, a szomjúság, az álmatlanság, az elhagyatottság és a megcsúfoltság minden gyötrő kínját. Megismerte a Gonosz kísértő hatalmát s átélte az emberi szenvedés és halál minden mélységét. Mindezt pedig azért, hogy segíthessen rajtunk.

Jézus igazán tud segíteni!

A legnagyobb segítség, amit csak Nála kaphatunk meg, a bűneink bocsánata. Ő egyszer meghalt bűneinkért, de ennek az egyszeri eseménynek az alapján naponként és esetenként kész a bűneinket megbocsátani. Ez a legnagyobb segítség, hiszen a bűneink elválasztanak Istentől. A bűnbocsánat elhárítja az akadályt. Elynerése révén helyreáll a kapcsolatunk az élő Istennel, életünk bekapcsolódik az Ő életébe, örömünk felizzik, szeretetünk új lángra lobban, békességünk helyreáll és életünk újra másokat gazdagító élet lesz.

De Jézusnál segítséget találunk emberi életünk minden egyéb nyomorúságában is. Nincs az az elviselhetetlen emberi sors, amelyben ne számíthatnánk Jézus szerető megértésére. Nincs az a megoldhatatlan emberi „csomó”, amelynek megoldását ne lehetne kérni Tőle teljes bizalommal. Nincs az a betegség, amelynek terhe alatt a hívő ember ne sóhajtozhatna Hozzá enyhülésért, hiszen „betegségeinket viselte és fájdalmaikat hordozta”. (Ézs. 53.) És nincs az a félelmetes kísértés, amelyben erős keze ne tudna megőrizni minket a hűtlenségtől és a bukástól.

Igaz, még bőjt van és még előttünk sötétlik a nagyhét komor útjának vége felé a nagypénteki kereszt, de éppen ezen a böjti vasárnapon szabad nekünk arra a Jézusra nézni, aki győzött. Úgy lett a mi igazi Főpapunk, hogy emberi életünk minden mélységét győzelmesen járta végig. Győzelmének oka pedig a teljes hűség és engedelmesség volt.

Az egyház népének mindenekelőtt az a dolga, hogy hívő szívvel, teljes feltétlen bizalommal tekintsen Urára. Ha csak bibliánk volna, szent könyvünk, amely régen elporladt nagy vallásalapítónk szép tanításait tartalmazza, az kevés volna. Ha olyan Urunk volna, aki a magasból hideg közönnyel nézi küszködésünket, akkor keserves dolog volna keresztyénnek lenni. De irgalmas, élő, erős Jézusunk van, aki annak idején mint názáreti Jézus belépett a történelembe s ma a testvérünk, aki megértő és segítő szívvel jár velünk szüntelen. Micsoda vétek, hogy nem bízunk Benne eléggé!

Sóhajtozunk békétlen szívvel, bűneink szorításában — pedig Nála készen van a bocsánat és a szabadulás. Élünk fáradtan és csüggedten, pedig Ő meg tudná újítani életünket. Gyűlölködünk, haragot tartunk, szívünkben teret engedünk a bosszúvágnak, pedig Ő tudna adni megbocsátó, megengesztelő szívet. Panaszkodunk az árvaság ránk nehezdedő érzése miatt, pedig Ő, a mi testvérünk, közelebb van hozzánk, mint gondoljuk. Élünk magunknak vérszegény, örömtelen, kiszikkadt életet, pedig Ő el tudna segíteni minket egy önmagát a szeretetben naponként odaadó, szolgáló élet csodálatos gazdagságára. — A mai igében ki nem mondottan

ott van a sürgető felhívás az igehirdetők és az igehallgatók felé: „Járuljunk Hozzá hitnek teljességével!”

Az egyház népének az is a dolga, hogy napjainkban nagyon komolyan vegye Jézus követését. A nagy Főpap megsegített népének nem lehet elszigetelődni, magába zárkózni, önmagának élni. Urunk magatartása arra indít, hogy megértő és segítő testvérei legyünk embertársainknak. Erről nagyon sok szó esik közöttünk, ideje lenne már a cselekvés mezejére lépni. Keresztyének, akik testvéri, meleg szívvel élnek, felveszik magukba korunk emberének minden inségét és a Krisztustól kapott szeretettel és erővel segítenek, ahol csak tudnak és akinek csak tudnak — ezek a keresztyének tesznek jó bizonyosságot a Jézus Krisztusban emberré lett Istenről, aki a testvére lett minden embernek. Napjainkban a keresztyénség nagy vizsgálója folyik. Urunk előttünk jár és megsegít. Abban is, hogy ne vizsgáljunk rosszul.

Ajánlott diszpozíció:

I. Ki segíthet rajtunk? Jézus segíthet, mert

1. a testvérünké lett,
2. győzött.

II. Mi a teendőnk?

1. Bízunk Urunkban.
2. Járunk a nyomában.

Ajánlott ének: 418. (Bűnösöknek megváltója...)

Tarjáni Gyula

Laikus kérdések és szempontok Zsid 2,17—18-hoz

Miért főpap Jézus? A korabeli zsidók számára érthető, de ma?... Úgy gondoljuk, hogy a papság, s így a főpap vallástörténeti fogalma Jézusnál véget ér (3). A főpap fogalmának kibontását így próbálták: védőügyvéd; bölcs tanító; Isten előtt szolgál értünk; minden embernél közelebb áll Istenhez. Az engesztelés fogalmát így értelmezték: Jézus megkönnyebbülést szerez, kiegyensúlyoz, áldozatot hoz értünk, kibékít, feloldoz. Egy idős férfi: „Az emberi gyarlóságok közé került Jézus. Le kellett mondania arról, amiben különb volt, mint mi. Közelről kellett megismernie a bűnt, hogy mint egy védőügyvéd, megtalálja a mentséget az emberi gyarlóságokra (2). Nem tudunk mit kezdeni a „mivel” szócskával a 18. versben. Jézus megkísértése nélkül nem tudta, hogy az emberek milyen kísértések között élnek? (3) Laikus meditáció: Csak az tud könyörölni, aki azonosulni tud. Jézus erre volt képes. Ezért tudta, min és kin kell könyörölnie. Mit jelent mindez számunkra? — erről kellene a lelkésznek beszélnie. Mi a könyörületesség a mi életünkben? (2)

Az Evangélikus Sajtóosztály Irattejesztésében kaphatók

Újszövetség — — — — — — — — — —	40,— Ft
Agenda — — — — — — — — — —	128,— Ft
Keresztelési emléklap — — — — — — — — — —	—,50 Ft
Esketési emléklap — — — — — — — — — —	—,50 Ft
Anyakönyvi kivonatok — — — — — — — — — —	—,50 Ft
Zárómérleg nyomtatvány — — — — — — — — — —	1,— Ft
Költségvetési nyomtatvány — — — — — — — — — —	1,30 Ft
Istentiszteleti rend — — — — — — — — — —	4,— Ft
Kis Káté — — — — — — — — — —	3,— Ft
Konfirmációi Káté — — — — — — — — — —	10,— Ft
Igés falitábla — — — — — — — — — —	8,— Ft
Szolgálati napló — — — — — — — — — —	11,— Ft
Anyakönyvi ívek — — — — — — — — — —	1.69 Ft
Egyházfenntartási lap — — — — — — — — — —	—,30 Ft
Korál I. — — — — — — — — — —	55,— Ft
Korál II. — — — — — — — — — —	65,— Ft
Koráliskola — — — — — — — — — —	52,— Ft
Konfirmációi emléklap — — — — — — — — — —	2,— Ft
Karner: Isten, világ, felebarát — — — — — — — — — —	4,— Ft
Istentiszteleti meghívó — — — — — — — — — —	4,— Ft
Egyházfenntartási nyugtatómb — — — — — — — — — —	2.80 Ft
Passio füzet — — — — — — — — — —	3,— Ft
Káldv: Bevezetés az Újszövetségbe — — — — — — — — — —	30,— Ft
Hitvallási iratok I. — — — — — — — — — —	45,— Ft
Hitvallási iratok II. — — — — — — — — — —	45,— Ft
Groó: Az élet kenyere — — — — — — — — — —	5,— Ft
Pröhle: Ökumenikus imádságok — — — — — — — — — —	2,— Ft
Karner: Testté lett Ige — — — — — — — — — —	45,— Ft
Lelkészi szolgálat — — — — — — — — — —	18,— Ft
Úrvacsorai ostya — — — — — — — — — —	3.50 Ft
Ottlyk: Istenszeretet — Emberszeretet — — — — — — — — — —	17.50 Ft
Groó: Jakab levele — — — — — — — — — —	32,— Ft
Pálfy: Zsoltárok könyve — — — — — — — — — —	32,— Ft
Örömhír — — — — — — — — — —	70,— Ft
Pálfy: Jeremiás I. — — — — — — — — — —	60,— Ft
Ottlyk: Hűség Istenhez és népünkhöz egyházunk történelmében — — — — — — — — — —	82,— Ft
Pröhle: Lukács evangéliuma — — — — — — — — — —	78,— Ft
Vető: Tapasztalati valláslélektan — — — — — — — — — —	68,— Ft
Somvirág (Elbeszélések, versek) — — — — — — — — — —	35,— Ft
Nagy: Egyház a mai világban — — — — — — — — — —	85,— Ft
Jávor: Csendes percek — — — — — — — — — —	12,— Ft
A reformáció öröksége és kötelezése — — — — — — — — — —	22,— Ft
Egyházi Törvények — — — — — — — — — —	25,— Ft